

**Sosyal Belediyecilik Kapsamında Engelli Bireylerin Entegrasyonu:
İzmir İli Örneği**

*Integration of Disabled Individuals in the context of Social
Municipalism : A Case Study in Izmir*

Dr. Öğr. Üyesi Derya ALİMANOĞLU YEMİŞCİ

*Manisa Celal Bayar Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Çalışma Ekonomisi Endüstri İlişkileri Bölümü
Manisa Celal Bayar University
Faculty of Economics and Administrative Sciences
Labour Economics and Industrial Relations
derya.yemisci@cbu.edu.tr*

Dr. Öğr. Üyesi Gülşen SARI GERŞİL

*Manisa Celal Bayar Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Çalışma Ekonomisi Endüstri İlişkileri Bölümü
Manisa Celal Bayar University
Faculty of Economics and Administrative Sciences
Labour Economics and Industrial Relations
gulsen.gersil@cbu.edu.tr*

Temmuz 2021, Cilt 12, Sayı 2, Sayfa: 125-153
July 2021, Volume 12, Number 2, Page: 125-153

P-ISSN: 2146-0000

E-ISSN: 2146-7854

©2010-2021

www.dergipark.org.tr/cider

İMTİYAZ SAHİBİ / OWNER OF THE JOURNAL

Kenan YAVUZ
(ÇASGEM Adına / On Behalf of the ÇASGEM)

EDİTÖR / EDITOR IN CHIEF

Dr. Elif ÇELİK

EDİTÖR YARDIMCISI/ASSOCIATE EDITOR

Dr. Berna YAZAR ASLAN
Esra TAŞÇI

TARANDIĞIMIZ İNDEKSLER / INDEXES

ECONLI T - USA
CABELL'S DIRECTORIES - USA
ASOS İNDEKS - TR
INDEX COPERNICUS INTERNATIONAL - PL
KWS NET LABOUR JOURNALS INDEX - USA

YAYIN TÜRÜ / TYPE of PUBLICATION

PERIODICAL - ULUSLARARASI SÜRELİ YAYIN
YAYIN ARALIĞI / FREQUENCY of PUBLICATION
6 AYLIK - TWICE A YEAR
DİLİ / LANGUAGE
TÜRKÇE ve İNGİLİZCE - TURKISH and ENGLISH

PRINT ISSN

2146 - 0000

E - ISSN

2146 - 7854

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD

Prof. Dr. Mustafa Necmi İLHAN – Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Özlem ÇAKIR – Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet Merve ÖZAYDIN- Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Dr. Öğretim Üyesi Nergis DAMA – Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Dr. Elif ÇELİK – ÇASGEM

ULUSLARARASI DANIŞMA KURULU / INTERNATIONAL ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Yener ALTUNBAŞ *Bangor University - UK*
Prof. Dr. Mehmet DEMİRBAĞ *University of Sheffield – UK*
Prof. Dr. Shahrokh Waleck DALPOUR *University of Maine – USA*
Prof. Dr. Tayo FASOYIN *Cornell University - USA*
Prof. Dr. Paul Leonard GALLINA *Université Bishop's University – CA*
Prof. Dr. Douglas L. KRUSE *Rutgers, The State University of New Jersey - USA*
Prof. Dr. Özay MEHMET *University of Carleton - CA*
Prof. Dr. Theo NICHOLS *University of Cardiff - UK*
Prof. Dr. Mustafa ÖZBİLGİN *Brunel University - UK*
Prof. Dr. Yıldırım YILDIRIM *Syracuse University - USA*
Doç. Dr. Kevin FARNSWORTH *University of Sheffield - UK*
Doç. Dr. Alper KARA *University of Hull - UK*
Dr. Sürhan ÇAM *University of Cardiff - UK*

ULUSAL DANIŞMA KURULU / NATIONAL ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Ahmet Cevat ACAR *Türkiye Bilimler Akademisi*
Prof. Dr. Cihangir AKIN *Yalova Üniversitesi*
Prof. Dr. Yusuf ALPER *Uludağ Üniversitesi*
Prof. Dr. Onur Ender ASLAN *Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi*
Prof. Dr. İbrahim AYDINLI *Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi*
Prof. Dr. Mustafa AYKAÇ *Kırklareli Üniversitesi*
Prof. Dr. Mehmet BARCA *Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi*
Prof. Dr. Aydın BAŞBUĞ *İstanbul Gelişim Üniversitesi*
Prof. Dr. Eyüp BEDİR YÖK
Prof. Dr. Vedat BİLGİN *Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı*
Prof. Dr. Erdal ÇELİK YÖK
Prof. Dr. Toker DERELİ *Işık Üniversitesi*
Prof. Dr. Gonca BAYRAKTAR DURGUN *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi*
Prof. Dr. E. Murat ENGİN *Galatasaray Üniversitesi*
Prof. Dr. Bülent ERDEM *Cumhuriyet Üniversitesi*
Prof. Dr. Nihat ERDOĞMUŞ *Yıldız Teknik Üniversitesi*
Prof. Dr. Halis Yunus ERSÖZ *Gençlik ve Spor Bakanlığı*
Prof. Dr. Seyfettin GÜRSEL *Bahçeşehir Üniversitesi*
Prof. Dr. Nükhet HOTAR *Dokuz Eylül Üniversitesi*
Prof. Dr. Erdal Tanas KARAGÖL *Yıldırım Beyazıt Üniversitesi*
Prof. Dr. Aşkın KESER *Uludağ Üniversitesi*
Prof. Dr. Muharrem KILIÇ *Yıldırım Beyazıt Üniversitesi*
Prof. Dr. Tamer KOÇEL *İstanbul Kültür Üniversitesi*
Prof. Dr. Metin KUTAL *Gedik Üniversitesi*
Prof. Dr. Adnan MAHİROĞULLARI *Cumhuriyet Üniversitesi*
Prof. Dr. Ahmet MAKAL *Ankara Üniversitesi*
Prof. Dr. Hamdi MOLLAMAHMUTOĞLU *Çankaya Üniversitesi*
Prof. Dr. Sedat MURAT *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi*
Prof. Dr. Süleyman ÖZDEMİR *Bandırma Onyedli Eylül Üniversitesi*
Prof. Dr. Ahmet SELAMOĞLU *Fenerbahçe Üniversitesi*
Prof. Dr. Haluk Hadi SÜMER *Selçuk Üniversitesi*
Prof. Dr. Dilaver TENGİLİMOĞLU *Atılım Üniversitesi*
Prof. Dr. İnsan TUNALI *Boğaziçi Üniversitesi*
Prof. Dr. Fatih UŞAN *Yıldırım Beyazıt Üniversitesi*

Prof. Dr. Cavide Bedia UYARGİL İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Recep VARÇIN Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Erinç YELDAN İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi
Prof. Dr. Kemalettin AYDIN Sağlık Bilimleri Üniversitesi
Prof. Dr. Yücel UYANIK Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Erdiñ YAZICI Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Oğuz KARADENİZ Pamukkale Üniversitesi
Dr. Gökçe OK İçişleri Bakanlığı

**Dergide yayınlanan yazılardaki görüşler ve bu konudaki sorumluluk yazar(lar)ına aittir.
Yayınlanan eserlerde yer alan tüm içerik kaynak gösterilmeden kullanılamaz.**

*All the opinions written in articles are under responsibilities of the authors.
The published contents in the articles cannot be used without being cited.*

Sosyal Belediyecilik Kapsamında Engelli Bireylerin Entegrasyonu: İzmir İli Örneđi¹

Integration of Disabled Individuals in the context of Social Municipalism : A Case Study in Izmir

Derya Alımanođlu Yemiřci²

Gölřen Sarı Gerřil³

Öz

1970'li yıllardan itibaren neoliberal politikaların sosyal devlet anlayışında yarattığı değişim ve dönüşümler dikkatleri sosyal belediyecilik kavramına yöneltmiştir. Günümüzde dezavantajlarının yanı sıra avantajlarının da tartışıldığı küreselleşme olgusunun yerel yönetimlerin gelişmesi ile toplumda sosyal dengelerin sağlanmasında olumlu katkıları görülmektedir. Bu dönüşümlerle; dezavantajlı gruplar arasında yer alan engellilerin toplumsal entegrasyonlarının sağlanmasında yerel yönetimlerin sorumluluklarını artmıştır. Araştırma, İzmir ilindeki engellilerin toplumsal entegrasyonlarının sağlanmasına yönelik yerel yönetimlerin etkilerinin tespitine yöneliktir. Bu çerçevede engelli bireylerin sosyal entegrasyonlarında yerel yönetim olarak önemli sorumlulukları bulunan İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin yürüttüğü çalışmalar ve projeler derinlemesine irdelenmiştir. Çalışmada ilk olarak literatür taraması yapılmış sonrasında belge analiz yöntemiyle İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin stratejik planları ve faaliyet raporları analiz edilmiş ve bilgiler tasnif edilmiştir. Ayrıca İzmir Büyükşehir Belediyesi Engelli Hizmetleri Şube Müdürü ile yarı yapılandırılmış görüşme formu ile mülakat yapılmıştır. Çalışmanın sonucunda engelli bireylere yönelik eğitim, sağlık, istihdam, sosyal yardım ve sosyo kültürel faaliyetlerin etkileri belirlenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Engellilik, Sosyal Entegrasyon, Sosyal Politika, Sosyal Sorun, Yerel Yönetimler

Abstract

The changes and transformations in the understanding of social state ,created by neo-liberal policies, have drawn the attention to the concept of social municipalism

Nowadays, globalisation phenomenon , whose advantages are discussed besides its disadvantages, has positive effects in the development of local governments and the provision of social equity.

¹ Bu çalışma 18-20 Haziran 2019 tarihinde TAEM tarafından gerçekleştirilen "International Congress of Social Policy 2019" isimli kongrede özet bildiri olarak sunulan metnin genişletilmiş halidir.

² Dr. Öğr. Üyesi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, İİBF, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, derya.yemisci@cbu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3340-6763

³ Dr. Öğr. Üyesi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, İİBF, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, gulsen.gersil@cbu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2939-4774

Başvuru Tarihi:15.06.2021
Yayına Kabul Tarihi:23.08.2021

By these transformations have led to an increase in the responsibility of local governments. This study aims to determine the effects of local governments towards the social integration of disabled individuals living in Izmir. The projects and studies conducted by the Izmir Metropolitan Municipality , which has important responsibilities for the social integration of the disabled individuals within this context as a local government, are examined intensively. Firstly, literature review was committed and then strategic plans and activity reports of the municipality were analyzed and sorted out by document analysis method. Lastly, the relevant information was sorted. Also, an interviews was executed with the Manager of Bureau for the Services for the Disabled in Izmir Metroplitan Municipality by the semi-structured interview form. As a result of the study the effects of education, health, employment , social assistance and socio-cultural activities for the disabled individuals were tried to be determined.

Keywords: Disability, Social Integration, Social Policy, Social Problem, Local Governments

GİRİŞ

Küreselleşme, teknolojik gelişmeler, bilgiye ulaşımın kolay olması vb. olgular toplumların yaşamlarında önemli değişim ve dönüşümlere hız kazandırmıştır. Günümüz toplumsal yaşam biçimleri yeni ve modern yapılara dönüşmüştür. Bu bağlamda, devletin kurumsal yapılarında reorganizasyonlar ile küçülmeye gidilerek yerel yönetimlere önemli sorumluluk ve yetki devri tanımlanmıştır. Sosyal hizmet ve yardımlar büyük ölçüde merkezi otoritelerden yerel yönetimlere bırakılmış ve tanımlanan yetki ve sorumluluklar genişlemiştir. Kamusal yönetim bağlamında belediyelerin temel faaliyet ve hizmetleri, toplumun genel ve özel ihtiyaçlarını karşılamaya yöneliktir. Yerel yönetimler, büyük şehir ve ilçe belediyeler olarak buldukları iller ve ilçelerde yaşayan insanların ortak ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla organizasyon yapılarını geliştirmektedirler.

Özellikle büyük şehir belediyelerinin klasik olarak verdikleri kamu hizmetlerinin yanı sıra toplumun tüm sorunlarına duyarlı *sosyal belediyecilik* uygulamaları yaygınlık kazanmıştır. Bu kapsamda 2004 yılından sonra yasal düzenlemeler ile yerel yönetimlerde reformlar yapılmıştır. Günümüzde yerel yönetimlerin, sosyal sorumluluk ve sosyal politikalar çerçevesinde gerek sosyal hizmetler ve yardımlar gerekse sosyal sorunların çözümünde daha aktif rol oynadıkları görülmektedir. Yerel yönetimler, yapılan reformlar sonrasında sosyal belediyeciliğin gerektirdiği sosyal yardım, sosyal hizmetler, sosyal danışmanlık, sosyal konut, istihdam, yoksullukla mücadele, sağlık, eğitim gibi farklı pek çok alanda özellikle dezavantajlı grupları da dikkate alan politikalar belirleyerek uygulamaya koymaktadırlar (Koçak, 2008:33).

OECD-AB ve Türkiye verileri dikkate alındığında dünyada 1 milyar engelli birey bulunmakta yaklaşık %15 oranını oluşturmaktadır. Bu nedenle, dünyadaki "*en büyük azınlık*" olarak nitelendirilmektedirler (EyDer; <https://ey-der.com/ana-sayfa/turkiye-ve-dunyada-engelliler/>). Sosyal refahın sağlanması toplumsal barışın en önemli koşuludur. Ancak toplumun içinde güçsüz ve devlet desteğine muhtaç bazı kesimler vardır ki, bunlar dezavantajlı gruplar (engelliler, kadınlar, gençler, yoksullar, mülteciler,

vb.) olarak nitelendirilmektedir. Bu anlamda insan onuruna yakışır bir hayat sürdürmeleri, devletin yerel yönetimleri aracılığı ile uyguladıkları sosyal politikalar ile daha etkin gerçekleştirilebilmektedir.

Ülkemiz gerçekleri arasında yer alan dezavantajlı guruplar arasında engelliler azımsanmayacak bir sayıdadır. Türkiye’de engelli birey sayısı 1.559.222⁴ olarak verilmektedir. Araştırmada, engellilerin sosyo-ekonomik açıdan korunmalarına yönelik yerel yönetimlerden İzmir Büyükşehir Belediyesinin uygulamaları tespit edilerek sosyal entegrasyonlarına olan etkileri belirlenmeye çalışılmıştır. İzmir Büyükşehir Belediyesi yerel halkın aile, sağlık eğitim ulaşım politikalarına yönelik hizmetleri temel insan hakları çerçevesinde yürütmektedir. Bu kapsamda Belediyenin engellilere yönelik stratejilerinde sosyal entegrasyonlarını sağlamak amacıyla geliştirdikleri stratejilerde eğitim, bakım, sağlık, erişilebilme ve ulaşılabilme, sosyal yardım ve hizmetler, istihdam ve sosyal yaşama ilişkin pek çok faaliyetin yürütüldüğü bu stratejilere yönelik performans hedeflerine ulaştıkları görülmektedir. Büyükşehir belediyesinin engelli bireylerin rehabilitasyonunda evde bakım ve sağlık hizmetlerine hem bireysel hem sosyal gelişimlerini destekleyici eğitimlere yanı sıra istihdamına yönelik niteliklerini güçlendirici ve işgücünün ihtiyaç duyduğu eğitim programlara önem verdikleri görülmektedir. Ancak bu bireylerin işgücünde yer alabilmeleri için STK’lar ile kamu – özel kurumların daha etkili iş birliğine ihtiyaç duyduklarını tespit edilmiştir.

1. Kavramsal Olarak Engellilik

Engelli bireylerin sosyal hayatta yer almalarının önündeki en önemli engel “engellilikleri”nden ziyade, toplumun sahip olduğu değer yargıları, tutumları ile elverişsiz çevre ve fiziki şartlardan kaynaklanmaktadır. Literatürde sıkça karşılaşılan “sakat ve özürlü” yerine “engelli” kelimesi kullanılsa da aslında kavramsal farklılık bulunmaktadır. Öncelikle bu kavram karmaşasını açıklamak gerekmektedir (Emini ve Ayaz, 2019:240). Özürlü kelimesi “özürlülüğe” vurgu yaparak özürlülük olgusunu somutlaştıran bir anlam olarak ifade edilmektedir. Ancak “engellilik”, kısa sürede olmasa da zaman içerisinde bundan kaçabilmeyi, zihnimize kabullenme ve hoşgörü bakış açısıyla bu kelimeyi kabullenmektir (DEV, Engelsiz Şehir Tasarım Raporu). Nitekim 6462 Sayılı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararname ile düzenlenen engellilere ilişkin ifadelerin değiştirilmesi için Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile farklı kanunlarda ve kanun hükmünde kararnamelerde yer alan “sakat” ve “özürlü” ifadeleri “engelli” olarak değiştirilerek bir bütün olarak düzenlenmiştir (6262 Sayılı KHK; Dulay Yangın ve Doğan, 2019, s.112).

20 Şubat 2019 tarihli Çocuklar İçin Özel Gereksinim Değerlendirmesi Hakkında Yönetmelik kapsamında 18 yaşını doldurmamış bireyler için “engelli” kavramı “özel gereksinim” kavramı olarak değiştirilmiştir (Madde 4). Bu kavram, çocuğun toplumsal yaşama eşit katılabilmesi için bedensel ya da gelişimsel işlev kısıtlılığı olmayan bireylerden farklı sağlık, eğitim, rehabilitasyon, cihaz, protez, çevresel düzenlemeler ve diğer sosyal ve ekonomik haklara ve hizmetlere gereksiniminin olması şeklinde tanımlanmıştır. Ayrıca, *erişkin engelli birey: Fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duygusal yetilerinde çeşitli düzeylerde kayıplardan dolayı topluma diğer birey ile eşit koşullarda tam ve etkin katılımını*

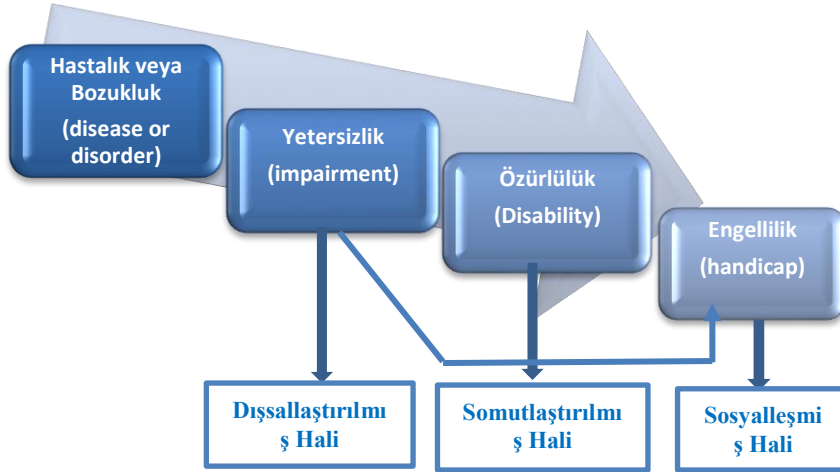
⁴ Ulusal Engelli Veri Tabanında elde edilen bu rakamın yanı sıra resmi olmayan rakamlara göre %13 düzeyinde, yaklaşık 9 milyon engelli birey olduğu düşünülmektedir.

kısıtlayan tutum ve çevre koşullarından etkilenen birey olarak tanımlanmaktadır (Erişkinler İçin Engellilik Değerlendirmesi Hk. Yön. Md.4).

Dünya Engellilik Raporu (2011), engelliliği 2001’de yeniden düzenleyerek, sağlık ve sağlıkla ilgili her şeyin dikkate alındığı ICF Uluslararası “İşlevsellik, Engellilik/Yetiyitimi ve Sağlık” yeni bir engellilik sınıflandırmasına gitmiştir. ICF’in amacı, genelde engellilik ile ilgili uluslararası sağlık ve sağlıkla ilgili bütün unsurların dikkate alındığı standardizasyonu sağlamak ve geliştirmektir. ICF genel olarak, sağlık ve bileşenleri ile bunların birbirleri ile etkileşimlerine odaklanmaktadır (World Health Organization, 2001, s. 3). “*Beden/yapı, birey ve sosyal çevreden*” oluşan söz konusu bileşenler Dünya Sağlık Örgütü tarafından Uluslararası “İşlevsellik, Engellilik/Yetiyitimi ve Sağlık” Sınıflandırması (ICF) ile birleştirilerek tek bir sınıflandırma yapmıştır. (DEV; WHO; <http://www.who.int/classifications/icf/en/>; Burcu, 2007, s. 7).

Engellilik kavramı ve türlerine; Dünya Sağlık Örgütü, Birleşmiş Milletler ve ILO tarafından farklı bakış açıları ile yaklaşılmaktadır (Şekil 1).

Şekil 1: Engellilik Kavramı ve Türleri

Kaynak: WHO,1980:30,http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/41003/9241541261_eng.pdf?sequence=1

Leonardi ve diğerlerine göre engelli kavramını, farklı bir bakış açısı ile bireylerin maruz kaldığı eksikliği fiziki kısıtlılık ve dahil olma şartlarındaki kısıtlılık açısından açıklamışlardır (Leonardi vd., 2006: 1220). Burada sözü edilen eksiklik, fiziki hareketlerdeki veya fiziksel sorunlarından (örn. felç, körlük) kaynaklanmaktadır. Fiziksel kısıtlılık, yürüme veya yeme vs. fonksiyonlarında eyleme geçme zorluğunu; dahil olma şartlarındaki kısıtlılık ise yaşamın herhangi bir kısmında ortaya çıkan katılım sorunlarını (örn. işe alımda veya toplu taşımada ayrımcılığa uğramak) kapsamaktadır (WHO, 2011, s.5).

BM’den engelli tanımı: Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun kabul ettiği Sakat Kişilerin Hakları Bildirgesi’nde engelli tanımı; “*Normal bir kişinin kişisel ya da sosyal yaşantısında*

kendi kendisine yapması gereken işleri, bedensel veya ruhsal yeteneklerindeki kalıtsal ya da sonradan olma herhangi bir noksanlık sonucu yapamayanlar” şeklindedir.

ILO, engellilik kavramını iş ve çalışma boyutunu dikkate alarak açıklamış ve engelliği; *“fiziksel ve zihinsel bir noksanlık sonucu uygun bir işi sağlamak, o işi sürdürmek ve bu işte yükselme olanakları önemli bir şekilde azalmış kişi”* olarak tanımlamıştır (Burcu 2007, s. 53).

Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) ülke ortalamalarına göre her yedi bireyden birinin kronik bir sağlık sorununun olması nedeniyle sadece günlük yaşamların sürdürmelerine engel olarak görmekte ve bu nedenle engelliliği marjinal bir olgu olarak değerlendirmemektedir (OECD, 2010, s.22). Avrupa Birliği, engellilerin toplumsal hayatın her alanında engellerle sürekli karşı karşıya kaldığına dikkat çekerek engellilerin, sosyal politika kapsamında dezavantajlı grup arasında önde geldiklerini belirtmektedir (Aysoy, 2004, s.52).

2. Ulusal ve Uluslararası Düzenlemelerde Engellilere Yönelik Haklar

2.1. Ulusal Düzeyde Engelli Hakları

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası engellilerin korunmasını güvence altına alarak, eğitim ve öğrenim hakkı ve ödevini düzenlemiş ve hiç kimsenin eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılmayacağını, devletin *özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alması* gerektiği belirtilmiştir (Md. 42/1, 7). Anayasa çalışma şartları ve dinlenme hakkını düzenleyerek kimsenin yaşına, cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılmayacağını, küçükler ve kadınlar ile, *bedeni ve ruhi yetersizliği* olanların çalışma şartları bakımından özel olarak korunacakları belirtilmiştir (Md. 50/1, 2). Sosyal güvenlik bakımından özel olarak korunması gerekenlere yönelik düzenlemelerine ilişkin olarak (61. Md.) devlet, *sakatların korunmalarını ve toplum hayatına uyumlarını sağlayıcı tedbirleri almakla yükümlü kılınmıştır* (Md. 61/2). Anayasada kanun önünde eşitlik ilkesinin düzenlendiği (Md.10), 2010 yılında ek fıkra ile *çocuklar, yaşlılar, özürlüler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirlerin eşitlik ilkesine aykırı sayılmayacağı* düzenlemesi getirilmiştir.

2000’li yıllar itibariyle radikal gelişme olarak görülen kamu yönetimi ve yerel yönetimde gerçekleşen reformlar, belediyelerin hizmet anlayışına önemli değişimler getirmiş ve daha etkin hizmet vermelerine yol açmıştır. Bu durum pek çok alanda ve sosyal hizmetlere de kendisini göstermiştir. Bu bağlamda, 5393 ve 5216 sayılı yasalar, bireylerin sosyal ihtiyaçlarının karşılanması ve sosyal sorunlarının çözülmesi konularında belediyelere önemli yetki ve görev vermektedir. Özellikle dezavantajlı gruplar başta olmak üzere bu hizmetlere ihtiyaç duyan her kesime ve sonrasında tüm şehre yaygın olarak sunulmaktadır.

5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nun birçok maddesi, *sosyal belediyeciliğe* yasal zemin oluşturmaktadır. Kanun Mahalli idarelere toplumsal sorunların yerinde çözmeleri için sosyal politika uygulamalarını gerçekleştirme yetkisi vermiştir. 5216 sayılı Kanuna göre büyükşehir belediyeleri engelliler için her türlü sosyo kültürel hizmetleri yürütmekle yükümlüdür. Bu amaçla sosyal tesisleri kurmakla görevlidir. Ayrıca mesleki ve beceri kazandırma kursları açar (Md. 7). Bu hizmetleri resmi (üniversiteler, kamu kuruluşları ve özel kişilerle (sivil toplum örgütleri) iş birliği içinde gerçekleştirir (Sözer, 202, s.162).

Kanun büyükşehir belediye başkanlarına (18 Md. m bendi) önemli sorumluluklar vermekte olup; *bütçede yoksul ve muhtaçlar için ayrılan ödeneği kullanmak özürülüler ile faaliyetlere destek olmak üzere özürülü merkezleri oluşturmak vb. finansal açıdan dar gelirli, yoksul, muhtaç ve kimsesizler için yapılan yardımlarda belediye harcamaları içerisinde yer almaktadır.* (Ateş, 2009, s. 92).

Büyükşehir Belediye Kanunu (5216 ve 5393) ek olarak engellilere yönelik önemli düzenlemeler yapmıştır. 2006 yılında yürürlüğe giren Büyükşehir Belediyeleri “Özürülü Hizmet Birimleri Yönetmeliği”, Özürülü Hizmet Birimlerinin görevlerini netleştirmiştir. Bu birimlerin görevleri arasında, *büyükşehir belediyesi sınırları içerisinde yaşayan engellilerin, toplum hayatına katılımını kolaylaştırmak ve toplumsal fırsatlardan engelli olmayan diğer bireyler gibi eşit faydalanmalarını sağlamak; büyükşehir belediyelerinde engelli veri tabanı oluşturma, engelli ailelerin bilinçlendirme, yönlendirme, danışmanlık, bakım, sosyal ve mesleki iyileştirme hizmetleri* bulunmaktadır. Söz konusu düzenlemeler ile Büyükşehir Belediyelerine engellilerin toplumsal entegrasyonlarında gerekli tedbirleri alma yükümlülüğü getirildiği açıktır.

Belediyelerin ortak hizmet projesi gerçekleştirebileceği muhataplar arasında sayılan engelli dernek ve vakıfları, bu kapsamdan çıkarılmış, bu bende ayrıca diğer dernek ve vakıflar ile gerçekleştirilecek ortak hizmet projeleri için yerelin en büyük mülki idare amirinin izninin alınması gerektiğine ilişkin hüküm eklenmiştir (6360 sayılı Kanunla 5393 sayılı Kanunu 75 Md. c bendi). Bu çerçevede engelli STK'ları ile diğer STK arasında ortak hizmet projesi gerçekleştirmek isteyen belediyeler, yerel mülki amirden onay olarak hizmet projesi yapabileceklerdir.

2.2. Uluslararası Belgelerde Engelli Hakları

Engellilik toplumsal bir sorundur ve insan hakları çerçevesinde değerlendirilerek uluslararası sözleşmelerde buna yönelik belirlemeler yer almaktadır. Bunlardan bazıları; Engellilere İlişkin Dünya Eylem Programı (1982), Çocuk Hakları Sözleşmesi (1989) ve BM Engelliler için Fırsat Eşitliği Konusunda Standart Kurallar (1993) vb.dir. 1990'lı yıllarda 40'tan fazla ülke engelliğe ilişkin ayrımcılığı yasaklayıcı kanunlar düzenlemişlerdir. Bu sözleşmelerin sonucusu ve en önemlisi Birleşmiş Milletler Engelli Kişilerin Haklarına Dair Uluslararası Sözleşmesidir (2007). Sözleşmede yer alan düzenlemeler 21'inci yüzyılın ilk insan hakları belgesi niteliğindedir. Engellilerin insan hakları kapsamında; sosyo kültürel, siyasal, toplumsal ve ekonomik hakları eklenerek önemli ölçüde genişletilmiştir. Bu kapsamda engelli bireylerin toplumsal hayata katılımları, topluma sunulan hizmetlerden eşit şekilde erişilebilirliklerinin sağlanması, her türlü ayrımcılığa karşı korunmaları konusunda taraf devletlere yükümlülükler getirilmiştir (Azarkan, Benzer, 2018, s. 5). Birleşmiş Milletler **Engelli Haklarına İlişkin** Sözleşmeyi Türkiye, 30 Mart 2007 tarihinde imzalamıştır. 28 Ekim 2009 tarihinden itibaren de Türkiye 'de yürürlüğe girmiştir.

İnsan Hakları Evrensel Bildirisinde sayılan hakların devamı niteliğinde ele alınan Engelli Hakları, 9 Aralık 1975 tarihli Engelli Hakları Bildirisi ile tanımlanmış ve engelli kişilerin de beyannameden yer alan haklardan eşit şekilde yararlanmalarını sağlayacak tedbirlerin alınması gerekliliği üzerinde durulmuştur. Bu amaçla, *engelli bireylerin sosyal, ekonomik ve siyasal hayatta aktif olarak yer almalarının sağlanması, yaşam kalitelerinin yükseltilmesi, eğitim, sağlık, ulaşım, istihdam gibi olanaklardan sorunsuz yararlanmalarının güvence altına alınması gerekmektedir.* Bu nedenle kendilerine güvenlerinin sağlanması,

sosyalleşmelerinin ve toplumsal hayata entegre olmalarının önündeki engellerin kaldırılması, fiziksel, duyuşsal veya zihinsel engellerinden kaynaklanan sorunların en aza indirilmesine yönelik tedbirlerin alınması ve uygun politikalar geliştirilmesi, özel ihtiyaçlarının birebir iletişimle yerinde karşılanması gerekmektedir.

3. Engellilerin Sosyal Entegrasyonlarına Yönelik Sorunlar

Sosyal belediyeçilik, merkezi otoritenin belediyelere devrettiği önemli sorumluluk ve yetkilerle buldukları şehirlerin merkez ve ilçelerinde sosyal işlevlerini giderek arttıran ve toplumsal hayatta daha fazla işlevsellik kazanmasını sağlayan bir yaklaşım şeklidir. Bu bağlamda giderek gelişen sosyal işlevleri başta belediyeler olmak üzere sivil toplum kuruluşları, özel girişimler, tarihi geleneksel yapıların yanı sıra vakıflara bırakmıştır. Böylece devlet sorunların yerinde müdahale ve çözümü ile ilgili olarak halkın katılımını sağlamak suretiyle topyekûn birlik ve dayanışma ruhunun güçlenmesini amaçlamaktadır (Uçaktürk, Uçaktürk ve Özkan, 2009, s.2). Bu açıklamaların ışığında, sosyal politikaların yerelde çözümlenmesi noktasında ortaya çıkan sosyal hizmet, sosyal yardım ve sosyal belediyeçilik kavramları arasında yakın ilişki bulunduğu söylenebilir.

Bireylerin günlük yaşamlarındaki sosyal ihtiyaçların karşılanmasında yerel düzeydeki örgütlenmeler ulusal düzeydeki örgütlenmelerden daha etkin olduğu savunulmaktadır (Uçaktürk, Uçaktürk ve Özkan, 2009, s 4). Bu bağlamda hizmetleri ülke coğrafyasına yayabilmek için yerel yönetim birimlerine ve özellikle de belediyelere büyük bir ihtiyaç duyulmaktadır. Bu çerçevede, sunulmak istenilen sosyal hizmetlerin yerel niteliği de daha ağır basmaktadır. Kısacası sosyal politikalar kapsamında ihtiyacı olan birey ve gruplara bu hizmetlerin en önemli yerel yönetim birimi olan belediyeler tarafından daha kolay ve etkin ulaştırılacağına inanılmaktadır (Ünal ve Caner, 2014, s.33).

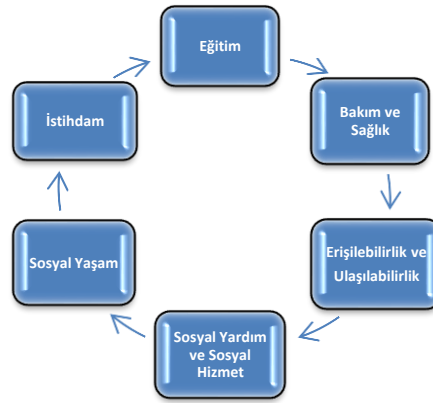
Büyükşehir belediyeleri, sosyal hizmetlere yönelik görev ve sorumlulukları kapsamında sosyal politika alanında oldukça önemli bir yere sahiptirler. Kanunda belirlendiği üzere sosyal olarak belediyelerden yerel ekonomik gelişme ve mesleki becerileri artırma görevleriyle işsizlik sorununun çözümünde etkin rol oynamaları beklenirken; diğer taraftan engelli, yaşlı ve dar gelirlilere, gençlere, kadın ve çocuklara yönelik sosyal yardım ve hizmet vermeleri gerekmektedir. Sosyal belediye, ekonomik ve toplumsal hayatta varlığını göstermesinin yanı sıra sosyal refah uygulamaları ile sosyal adalet, sosyal iyileşme ve yoksulluğu önlemeye yönelik bir yönetim anlayışı göstermelidir Koç, 2014, s. 34).

Engellilere yönelik davranış ve tutumlar, engellilerin yaşam biçimlerini oldukça önemli ölçüde etkilemektedir. Gerçekten kişilerin fiziksel açıdan yetersiz olmalarının yanı sıra gerek kendisinin gerek yaşadığı çevrenin engeli nedeniyle kendisini yetersiz görmesi ile bir engelin oluşması kaçınılmazdır (Şenel, 1996, s.68). Literatürde yer alan araştırmalar, engellilere karşı negatif katı önyargılar nedeniyle sosyal dışlanmaya uğradıklarını ve bu durumun engellilerin yaşam kalitelerinde küçük yaşlardan itibaren önemli engeller ve sınırlamalara yol açtığını göstermektedir (Genç; 2015: 65-92; Zengin ve Öztuna, 2019: 61-92)

Çevresel koşulların fiziksel engellerine ek olarak sosyal çevrenin önyargıları ile birlikte engelli bireylerin temel insan haklarını (eğitim ve istihdam) kullanmalarını zorlaştırmaktadır. Bu durum, eğitim alamayan engellilerin istihdamında büyük bir

sorun yaratmaktadır. Ekonomik özgürlüğü olmayan engellilerin yoksullaşmaları kaçınılmazdır. Nihayetinde başkalarına bağımlı olarak hayatlarını idame ettirmek zorunda bırakılmaktadırlar. Bu durum göstermektedir ki, engellilere yönelik oluşan önyargıların mutlaka toplumsal bilinçle kırılması ve ortadan kaldırılması gerekmektedir (Sarı-Yıldırım, Bektaş ve Altıparmak, 2010:80). Engellilere ilişkin tutum ve davranışlar, bu kişilerin sosyal entegrasyonlarını olumsuz etkilemektedir (Şekil 2) (Şahin ve Bekir, 2016, s.769).

Şekil 2: Engellilerin Yaşadıkları Sosyal Entegrasyon Sorunları

Kaynak: <https://ey-der.com/ana-sayfa/turkiye-ve-dunyada-engelliler/>

4. Sosyal Belediyecilik ve Engellilerin Sosyal Entegrasyonu

Sosyal devlet kavramı Almanya’da ortaya çıkmış ve daha sonra Avrupa ülkelerinde kullanılmaya başlamıştır. Anglo-Sakson ülkelerinde ise, daha çok *devletin bir hedefi olarak sosyal adaletten söz edilmekte ve devletle ilgili olarak refah devleti kavramı* kullanılmaktadır. Ülkemizde ise sosyal devlet kavramı, söz konusu ülkelerin ortak noktaları ile oluşan bir anlama sahiptir. Bu bağlamda, “*sosyal devlet hem sosyal adaleti hayata geçirmeyi amaçlayan hem de refahı artırmaya ve yaygınlaştırmaya çalışan devlet anlamına gelmektedir*” (Yaman; 2014: 4). Bu amaçla sosyal devlet, toplumdaki tüm bireylerin sosyal durumlarıyla, refahlarıyla ilgilenmektedir. Onlara insan haysiyetine yakışır, asgari bir yaşam düzeyi tesis etmek için gerekli sosyal yardım tedbirlerini almaktadır ve bunları geliştirmektedir. Bununla birlikte sosyal devlet, milli gelirin toplumun bireyleri arasında adaletli ve dengeli bir şekilde dağıtılmasını sağlamaya çalışmaktadır.

Refahın sağlanması ve adil olarak dağılımı tüm dünyada giderek yerleşme özelliğine sahip olmaktadır. Özellikle refahın adil dağılımı sorunu belediyelerin, tarihsel, kültürel, sınıfsal yaklaşımları ve seçmen kitlesinin talepleri doğrultusunda vb. faktörlere göre değişiklikler göstermektedir. Refah dağılımı çoğu ülkede demokrasi mücadelesi ile hızlanmıştır. Demokrasi ile yönetilen ülkelerde halkın istekleri dikkate alınmaktadır. Bu zorlayıcı unsur önemli ölçüde belediyeleri, sosyal belediyeciliğe doğru evrilmesine yol açmıştır. Bu bağlamda, belediyelerin tercihen ya da sınıfsal olarak değil seçmen baskısı nedeniyle bu hizmetleri yerine getirmek durumunda kaldıkları söylenebilir (Sarı Gerşil ve Canbay; 2018: 707).

Literatürde sosyal belediyecilikle ilgili pek çok tanım yer almakla birlikte, Akdoğan'ın sosyal belediyecilik tanımı oldukça kapsamlıdır (Akdoğan, 2002: 35): *Sosyal belediyecilik, yerel yönetime sosyal alanlarda planlama ve düzenleme işlevi yükleyen, bu çerçevede kamu harcamalarını konut, sağlık, eğitim ve çevrenin korunması alanlarını kapsayacak şekilde sosyal amaca kanalize eden; işsiz ve kimsesizlere yardım yapılması, sosyal dayanışma ve entegrasyonun tesis edilmesi ile sosyo-kültürel faaliyet ve çalışmaların gerçekleştirilebilmesi için gerekli olan altyapı yatırımlarının yapılması için bilinçli politikalar üretmesini öngören; bireyler ve toplumsal kesimler arasında zayıflayan sosyal güvenlik ve adalet mevhumunu güçlendirmeye yönelik olarak yerel yönetimlere sosyalleştirme ve sosyal kontrol işlevleri yükleyen bir modeldir.* Sosyal belediyeciliğin başlıca fonksiyonları arasında sosyal hizmet, sosyal yardım ve sosyal tazmin yer almaktadır. Bu çerçevede, sosyal hizmet ile sosyal yardım kavramları karıştırılmakta dahası birbiri yerine geçebilmektedirler. Sosyal hizmet kavramı konusunda ortak bir uzlaşa sağlanamamış ve evrensel bir tanım bulunmamaktadır. Sosyal hizmet, ülkelerin gelişmişlik düzeyleri ve sosyo-ekonomik yapılarına göre farklılıklar göstermekte ve farklı uygulamalar görülmektedir (Ekin, 2001, s. 178).

Sosyal devletin en önemli fonksiyonu, bireylere geniş sosyal hakların sağlanmasıdır. Sosyal haklar, ekonomik ve kültürel haklarla birlikte ikinci kuşak haklar arasındadır. İkinci kuşak haklar aslında sosyal adaleti sağlamayı, sosyal eşitsizlikleri azaltmayı, toplum içinde ekonomik açıdan zayıf olan sınıf ve grupları korumayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, istihdam hakkı, işsizliğin önlenmesi, sağlıklı çevre, bilgi edinme hakkı, hastalık ve yaşlılık durumunda bakım alma hakkı vb. haklar ikinci kuşak haklardır (Aydınlı, 2004, s.19).

Neo liberal politikaların uygulanmasıyla birlikte tüm dünyada yaşanan dönüşüme paralel olarak kamusal hizmetlerin doğrudan kamu eliyle yürütülmesi düşüncesinden uzaklaşmış, ulaşım ve temizlik hizmetleri başta olmak üzere eğitim, sağlık, sosyal hizmetler gibi birçok hizmette özelleştirilmelere gidilmiştir, Bununla birlikte belediye giderlerinin finansmanında iç borçlanmanın yanı sıra dış borçlanmaya tercih edilerek ihale yöntemiyle hizmetlerin özel sektörden temini sağlanmıştır (Ersöz, 2006, s. 772). 1980 sonrası, neo-liberal politikaların uygulanmaya konulması, yüksek enflasyon, işsizlik gibi ekonomik sorunlar yoksulluğu derinleşmiştir. Belediyeler mali yetersizliklerine ve kanuni bir zorunlulukları olmamasına rağmen vatandaşlara, sosyal yardımlar yapmak zorunda kalmışlardır (Öz, 2010, s. 43). Sosyal yardım, açlık sınırı altında bulunan kendisini ve bakmakla yükümlü olduğu kişileri geçindirme imkânına sahip olmayan bireylere, muhtaçlık ve durumlarına göre ve kendilerine yeterli duruma getirme amacıyla aynı veya nakdi, düzenli veya düzensiz karşılıksız yardımlardır (Aydın, 2008, s.28). Bu açıklamalar doğrultusunda 2000'li yıllar belediye reformlarının geliştiği ve belediyelerin hizmet anlayışı açısından güçlendiği dönemdir. Bu değişimin elbette sosyal hizmet ve yardımlara da yansımıştır. Bu kapsamda 5393 ve 5216 sayılı yasalar, bireylerin sosyal ihtiyaçlarının karşılanması ve sosyal sorunlarının çözülmesi konularında belediyelere oldukça önemli yetki ve görev tanımlamışlardır. Elbette bu hizmetlerin yerine getirilmesi, hizmetin ihtiyaç olarak doğması ve özelde dezavantajlı gruplara ya da bu hizmetlere ciddi düzeyde ihtiyaç duyan gruplara, ardından da tüm kente yönelik yaygınlaştırılacaktır. Tüm bu süreç aynı zamanda belediyelerin "sosyal belediye" olarak tanımlanması anlamında da önem içermektedir.

Toplumsal değişim ve dönüşüm sürecinde ortaya çıkan sosyal sorunlar beraberinde sosyal politika uygulamalarında da yeniden yapılanmaya yol açmıştır. Bu bağlamda sosyal politikanın gerek yeniden tanımlanması gerekse kapsamının genişlemesi kaçınılmaz olmuştur. Nihayetinde sosyal politikanın tüm alanları ve sosyal gruplarına

yönelik sorunların tespiti ve çözüm üretilmesi bağlamında gelişme göstermiştir. Toplumsal olarak bütün sınıf ve grupların sosyal güvenlik, sağlık, eğitim, konut vb. sorunların çözümünde sosyal politika bağlamında, sosyal devletin farklı sosyal sorunlarının çözümüne ilişkin yetkinliği artmıştır (Seyyar, 2008, s.31).

Sosyal adaletin sağlanması sosyal devletin en önemli amaçlarından biridir. Sosyal devlet güvencesi altında bulunan birey ve grupların; fiziksel, zihinsel, ruhsal bozukluk ve noksanlıklarına ilişkin düzenlemelerin yanı sıra bireyler arasında yoksulluk ve eşitsizliğin giderilmesi gerekmektedir. Sosyal devletin bu politikalarını hayata geçirmesinde en etkili kurumsal yapıları yerel yönetimlerdir. Bu çerçevede söz konusu politikaların eğitim, danışmanlık, bakım, tıbbi alanlarda uygulanmaları ile sosyal hizmetleri kapsamaktadır (Negiz, 2011, s. 325). Bu açıklamaların ışığında merkezi kamu otoritesinin, ülkenin tamamına bu hizmetleri etkili bir şekilde sunabilmesi için halka hizmet götüren en yakın kamu hizmet birimi olan yerel yönetimler aracılığı ile gerçekleştirmektedir (Seyyar, 2008, s. 33).

Devletin temel fonksiyonu mutlak olarak sosyal düzenin sürekliliğini sağlamaktır. Devlet bu fonksiyonunu yerine getirmek için sosyal düzeni ve istikrarı sağlamak adına çok sayıda kurumlar oluşturmaktadır (Heywood, 2007:124). Devlet toplumsal düzeni sağlarken toplumun dezavantajlı olan; yoksullar, güçsüzler, muhtaçlar, engelliler, çocuklar, kadınlar vb. grupların çıkarlarını öncelikle korumak için sosyal adalet ve sosyal devlet kapsamında hareket etmektedir. Bu çerçevede devletin, toplumda sosyal adaleti hayata geçirerek toplumsal barışı sağlamak için sosyal devlet işlevini yerine getirmesi son derece önemlidir.

5. Sosyal Belediyecilik Uygulamaları Kapsamında Engelli Bireylerin Entegrasyonunda İzmir Büyükşehir Belediyesi Örneği

5.1. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Yerel yönetimler Osmanlı döneminden bu yana kendi sınırları içinde bulunan toplumun ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla var olagelmış kurumlardır. Bu kurumlar, kentlerin hizmetlerinin karşılanmasında ve mahalli düzeyde sosyal politikaların hayata geçirilmesinde etkin olmuşlardır. Ülkemizde 5393 sayılı Belediye Kanunu, 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunundaki düzenlemeler ile yerel yönetimler, bütüncül bir yaklaşım içerisinde toplumun sosyal, kültürel, maddi ve manevi her türlü sosyal hizmet görevlerini üstlenmişlerdir. Bütüncül yaklaşımda toplumdaki fertlerin refah seviyesinin artırılmasında sosyal politika alanında içerisinde eğitim, bakım ve sağlık, erişebilirlik ve ulaşılabilirlik, sosyal yardım ve sosyal hizmetler, sosyal yaşam ve istihdam hizmetleri önem kazanmaktadır. Toplumun bir ferdi olan engelli bireylere yönelik hizmetlerde merkezi yönetimin belirlediği sınırlar çerçevesinde yerel yönetimlerce yerine getirilmektedir.

İzmir Büyükşehir Belediyesi nüfusu 4.320.519⁵ kişi olup Türkiye nüfusunun yaklaşık %5'ini oluşturmaktadır. İzmir iline bağlı 30 ilçede kayıtlı engelli sayısı 79.391 olup bu rakamlara göre İzmir ilinde yaşayan bireylerden yaklaşık %7'si engellilerden

⁵www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist

oluşmaktadır⁶. Türkiye’de yaşayan engelli bireylere ilişkin net bir veri olmamakla birlikte 2011 Nüfus ve Konut Araştırması verilerine göre İzmir ilinde yaklaşık 574.000 engelli birey yaşadığı ve İzmir ili nüfusunun %13’ünü oluşturduğu görülmektedir⁷. Bu veriler farklılık göstermekle birlikte bu hali ile dikkate alındığında İzmir ili engelli birey sayısının azımsanamayacak kadar çok olduğunu söylenebilir. Bu kapsamda engelli bireylerin kaliteli bir yaşam sürdürebilmeleri, sosyal içerme programları çerçevesinde toplumla bütünleşmelerinde yerel yönetimlerin önemi artmaktadır.

Çalışmanın amacı İzmir Büyükşehir Belediyesinde sosyal belediyecilik kapsamında bölge sınırları içinde yaşayan engelli bireylerin sosyal entegrasyonlarına yönelik gerçekleştirdiği ve devam eden projeler sosyal politika perspektifinde tespit edilmeye çalışılmıştır.

5.2. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada nitel araştırma yönetimi kullanılmıştır. Verilerin toplanmasında ise temel veri toplama yöntemleri (Özdemir, 2010:327) arasında yer alan belge taraması ve derinlemesine görüşme tekniklerinden yararlanılmıştır. Veriler betimsel analiz tekniği ile bulgular analiz edilmiş ve yorumlanmıştır. Ayrıca verilere ulaşmak ve engellilere yönelik faaliyetlerin birinci ağızdan öğrenilmesi amacıyla derinlemesine görüşme yapılmıştır. Nitel araştırma, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s. 39). Belge taraması, araştırma konusu ile ilgili olgu ve olaylar hakkında yazılı belgelerin örneğin, günlük, anı defteri, alan notları vb. analizini kapsamaktadır (Hodder, 2002, s. 270). Bu yöntemde araştırılan konuyla ilgili ihtiyaç duyulan veri, gözlem ve görüşme yapmadan elde edilmektedir. Bu özelliği ile nitel araştırmalarda çoğunlukla başvurulanan belge inceleme yöntemi araştırmacıya zaman ve kaynak tasarrufu sağlayan bir yöntemdir (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s. 193). Nitel veri analiz türlerinden betimsel analiz ise birçok yöntemle elde edilen verilerin özetlenmesi ve yorumlanmasını içermektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s.224).

Bu doğrultuda öncelikli olarak İzmir Büyükşehir Belediyesi 2015-2019 yılları stratejik planı, 2015-2019 yılları arası faaliyet raporları analizi yapılmış, web sitesi incelenmiştir. Web sitesi incelenmesi safhasında “engelli” kelimesi ile tarama yapılarak Büyükşehir Belediyesinin engellilere yönelik uygulamaları da toplanıp incelenmiştir. Daha sonra İzmir Büyükşehir Belediyesinin engelli bireylerin toplumsal yaşamlarına olan katkılarını daha somut bir şekilde ortaya koyabilmek için Engelli Hizmetleri Şube Müdürüyle yarı yapılandırılmış görüşme formu ile yaklaşık 2,5 saat süren derinlemesine görüşme yapılmıştır. Analiz ve görüşme sonucundan elde edilen veriler literatürle örtüşen bir

⁶ İzmir iline bağlı ilçeler kayıtlı engelli birey sayıları İzmir Büyükşehir Belediyesinden alınmıştır. Ancak bu sayılar 2011 Nüfus ve Konut Araştırması verilerine göre oldukça azdır. Bunun nedeni İzmir Büyükşehir belediyesi ile yapılan görüşmelerde İzmir ilinde yaşayan tüm engelli bireylerin kayıt yaptırmadığı yönündedir.

⁷<https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/2618/nufus-ve-konut-arastirmasi-engellilik-arastirma-sonuclari.pdf> 2011 Nüfus ve Konut Araştırmasına göre engellilik durumu en az bir engeli olan, görmede zorluk yaşayan, duymada zorluk yaşayan, konuşmada zorluk yaşayan, merdiven çıkmada ve inmede zorluk yaşayan, bir şeyler taşımada ve tutmada zorluk yaşayan, öğrenmede, basit işlem yapmada, hatırlamada ve dikkat tıpalamada zorluk yaşayan şekilde gruplandırılmıştır.

şekilde anahtar kavramlar belirlenmiştir. Bu kapsamda engelli bireylerin öncelikle istihdam, eğitim, toplumsal yaşama katılım, sosyal faaliyetler, sağlık ve erişim alanlarında ayrımcılıkla karşı karşıya kaldıkları sosyal sorunlar dikkate alınarak analizler yapılmıştır.

5.3. Bulgular

İzmir Büyükşehir Belediyesi yerel halkın aile, sağlık eğitim ulaşım politikalarına yönelik hizmetleri temel insan hakları çerçevesinde yürütmektedir. Büyükşehir Belediyesi engellilerin sosyal yaşamla bütünleşmesi kapsamında yürüttüğü etkinlikler başta anayasa olmak üzere yukarıda sözü geçen kanunlar ve yönetmelikler çerçevesinde yerine getirmektedir⁸.

Engellilere yönelik sosyal politika hizmetleri, Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığı ile Sosyal Projeler Dairesi Başkanlığı tarafından yürütülmektedir. Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığı, engelli bireylerin sosyal yardım (aynı ve nakdi) ve sosyal hizmetlere yönelik ihtiyaçlarını karşılarken Sosyal Proje Daire Başkanlığı bünyesindeki Engelli Hizmetleri Şube Müdürlüğü (EHŞM), engelli bireylerin sosyal sorunlarını sosyal içerme programları (danışmanlık, bilinçlendirme, erişilebilirlik, eğitim, istihdam vb) çerçevesinde temel alan politikaları geliştirir ve uygular. Ayrıca Belediyenin Kültür ve Sosyal İşler Dairesi, Sağlık İşleri Dairesi, Ulaşım Dairesi ve Fen İşleri Dairesi Başkanlığı'nca da engellilere yönelik hizmetleri gerçekleştirilmektedir. EHŞM'ne bağlı Buca, Konak, İnciraltı ve Farkındalık Hizmet Merkezleri bulunmaktadır. Engelli, yaşlı genç ve çocuklara yönelik hizmetler Buca'da 2016 yılında faaliyete giren Sosyal Yaşam Kampüsünde yerine getirilmektedir.

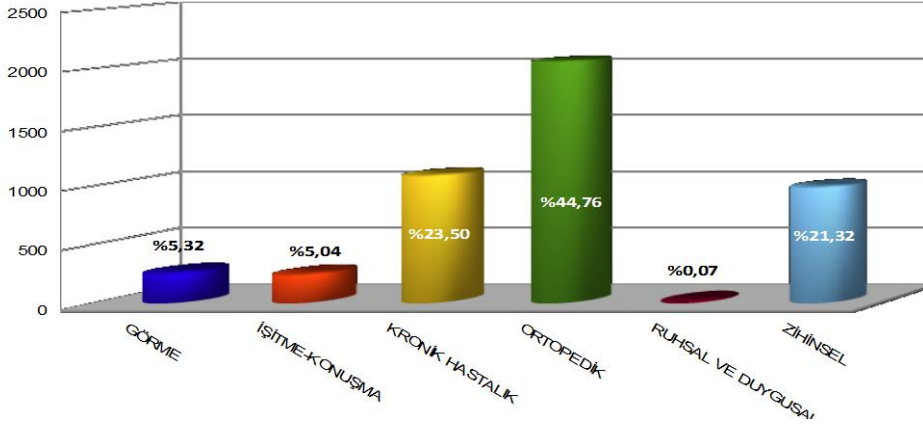
İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin engelliler alanında yapılması gereken düzenlemelerin öncelikli amacı engellilerin tüm insan hakları ve özgürlüklerinden tam, eşit ve dengeli şekilde yararlanmasını sağlayarak, insan onuruna saygıyı güçlendirmektir.

İzmir iline bağlı 30 ilçede Belediyeye kayıtlı engelli sayısı 79.391'dir. Büyük bir çoğunluğun İzmir ilinin en büyük ilçeleri olan Konak'ta 12.915 (%3.4) , Karabağlar 'da 12.904 (%2.72) ve Buca'da 10.587 engelli yaşamaktadır. Büyükşehir Belediyesine kayıtlı engellilerin %61,63'ü erkek, %37.96'sı kadın olup %34.87'si 45-64 yaş, %31.09'u 65 yaş ve üstü, %23.19'u 25- ve 44 yaş, %3.24'ü 7-14 yaş, %0.51'i 0-6 yaş aralığındadır.

İzmir ili bağlamında engelli türleri açısından (şekil 3) en fazla %44,76 ile ortopedik engelliler, en az %0,07 ile ruhsal ve duygusal engellilerden oluştuğu görülmektedir.

⁸www.izmir.bel.tr/tr/engelli-hizmet-merkezlerimiz/31/307 Erişim: 09.07.2019

Şekil 3. İzmir İli Engellilik Türlerine Göre Engelli Oranları (%)

Kaynak: İzmir Büyükşehir Belediyesi verileri düzenlenerek yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

5.4. İzmir Büyükşehir Belediyesinin Engelli Bireylere Yönelik Uygulamaları

İzmir Büyükşehir Belediyesinin 2015-2019 yılları stratejik planı, aynı yılları arasında faaliyet raporları analizi ile bilgilerin tasnif edilmesi sonucunda oluşturulan engelli bireylere yönelik uygulamaların genel bir tablosu oluşturulmuştur. İzmir Büyükşehir Belediyesinin söz konusu Stratejik Planı çerçevesinde engelli bireyler için Engelsiz bir kent olmak amacına hizmet edecek stratejik amaçlar belirlenmiş, bu amaçların gerçekleşmesini sağlayacak ayrı hedeflere de yer verilmiştir; (İzmir Büyükşehir Belediyesi 2015-2019 Stratejik Planı s. 32).

- ✓ *Sosyal Dayanışma ve Sağlık: Sosyal Belediyecilik Yaklaşımı ve Dayanışma Ruhuyla Engelleri Aşan Kent/İZMİR*
- ✓ *Stratejik Amaç 1 : Koruyucu ve Tedavi Edici Sağlık Hizmetleri Sunmak ve Sağlıkta Öncü Kent Olmak Stratejik Hedef 1.1 : Sağlık Hizmet Kapasitesinin Artırılması ve Daha Sağlıklı Yaşam Olanaklarının Sunulması Performans Hedefi 1.1.a : Sağlık Birimlerinin Kapasite ve Hizmet Kalitesinin Artırılması, Koruyucu ve Önleyici Sağlık Hizmetlerinin Yürütülmesi*
- ✓ *Stratejik Amaç 2 : Bir Arada ve Eşit Yaşamak İçin Farklılıklarımızı ve Değerlerimizi Bütünleştiren Sosyal Hizmetler Üretmek Stratejik Hedef 2.1 : Kentin Bütün Kesimlerine İhtiyaç Duyulan Alanlarda Sosyal Hizmet ve Yardımların Ulaştırılması Performans Hedefi 2.1.a. Kentlinin İhtiyaç Duyduğu Alanlarda Sosyal Dayanışma ve Destek Hizmetlerinin Yürütülmesi*

Stratejik planlarda belirlenmiş olan bu amaç ve hedeflerin gerçekleştirilmesine yönelik hedef ve gerçekleşme oranları Tablo 1’de görülmektedir.

İzmir Büyükşehir Belediyesi Performans göstergelerine göre Malzeme Yardımlarından Faydalanan Engelli sayısı ile ilgili 2015 yılında hedeflerine yaklaşmış, 2016 ile 2018 yıllarında hedeflenenden daha fazla malzeme yardımı yapılmıştır. Yapılan yardımlar 2017 ve 2019 yıllarında ise hedeflenen altında gerçekleşmiştir. Özellikle engelli bireylere yapılacak sosyal yardım ve hizmetlerin temel belirleyicisi olan sosyal inceleme sayısına

bakıldığında 2015 ve 2019 yıllarında hedeflenen üzerine çıktığı buna karşın 2016, 2017, 2018 yıllarında ise hedeflenenin altında olduğu görülmektedir.

Tablo 1. İzmir Büyükşehir Belediyesinin Engelli Bireylere Yönelik Stratejik Amaçlarının Performans Göstergeleri

PERFORMANS GÖSTERGELERİ	2015		2016		2017		2018		2019	
	Hed.	Ger.	Hed.	Ger.	Hed.	Ger.	Hed.	Ger.	Hed.	Ger.
Engelli Malzeme Yardımlarından Faydalanacak Engelli Sayısı	1.916	1.911	2.100	2487	2400	2338	310	362	300	204
Sosyal İnceleme Yapılacak Kişi Sayısı	300	341	350	343	360	318	300	215	330	379
Engelli Merkezi Faaliyetlerinden Faydalanacak Engelli Sayısı	9.456	35.112	20.000	41.835	31.500	34.819	40.550	46.707	38.550	47.645
Engelli Merkezinde Verilen Eğitimden Yararlanacak Engelli Kişi Sayısı	210	315	250	469	500	388	340	522	530	530
Engelli Hizmet Aracından Faydalanacak Engelli Kişi Sayısı	1.250	1.277	1.250	1.268	1.320	1.324	1.200	1.232	1.200	1.916
Engelliler Merkezinde Verilen Psiko-sosyal Hizmetlerden Yararlanacak Engelli Kişi Sayısı ve Aile Sayısı	-	-	50	484	450	596	-	-	-	-

Kaynak: İzmir Büyükşehir Belediyesi faaliyet raporları verilerinden yararlanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Engelli faaliyetlerinden faydalanacak engelli sayıları her yıl hedeflenenden daha fazla gerçekleşmiştir. Verilen eğitimler açısından değerlendirildiğinde 2017 yılı hariç diğer yıllarda hedeflerin üzerine çıkmıştır. Bir diğer gösterge Engelli Hizmet Aracından Faydalanan Engelli Kişi Sayısında da her yıl hedeflenenin üzerinde olmuştur. Engelliler Merkezinde verilen psiko-sosyal hizmetlerden yararlanacak engelli kişi ve aile sayılarına bakıldığında 2016 ve 2017 yıllarında performans göstergelerine yer verildiği ve hedeflenenden daha yüksek olduğu görülmektedir. İzmir Büyükşehir Belediyesi stratejik amaçları çerçevesinde belirlenen hedeflerin üstünde performans gösterdiği söylenebilir.

Büyükşehir Belediyesinin gerçekleştirdiği hizmetler engelli bireylerin sosyal yaşama katılımlarında karşılaştıkları sorunlar dikkate alınarak eğitim, bakım ve sağlık, erişilebilirlik ve ulaşılabilirlik, sosyal yardım ve hizmetler; istihdam hizmetleri olmak üzere 6 tema belirlenerek şekil 4'te görülmektedir.

✓ Eğitim

İzmir Büyükşehir Belediyesi engellin bireylerin akademik eğitimlerinin yanı sıra hem bireysel hem sosyal gelişimlerini destekleyici eğitimlere önem verdiklerini ifade etmişlerdir. Okul öncesi ve okul dönemi eğitimleri Rehberlik Araştırma Raporları doğrultusunda gerçekleştirilmektedir. Kişisel gelişim eğitimleri, çocuk ve gençlerin gelişim özellikleri, bireysel farklılıkları dikkate alınarak bu bireylerin yeteneklerinin geliştirilmesine ve ailelerin beklentilerine göre düzenlenmektedir.

"... Özellikle iki alan eğitim ve erişilebilirlik oldukça önemli. Eğitim konusu ise çok kıymetli sadece akademik anlamadaki eğitim değil bunun yanı sıra kişinin sosyal gelişimi, sosyalleşmesi içinde çok önem taşıyan bir unsur. Sosyal gelişimde eğitimin bir parçası. Hem bireysel hem sosyal gelişimine uygun destekleyici eğitim programlarımız var. Millî Eğitimin sunmuş olduğu eğitimlerin yanı sıra destekleyici eğitim programları oluşturuyor ve bunu uyguluyoruz (Kişisel Görüşme, M.A, 2019)."

Şekil 4. İzmir Büyükşehir Belediyesinin Engelli Bireylere Yönelik Uygulamaları

Eğitim	
Sosyal Yaşam Sosyal Danışmanlık İlçe Belediyeleri güçlendirmek (Sanat ve rehabilitasyon çalışmalarını yürütmek, İzci üniteleri Hobi bahçeleri oluşturmak İzci kampları İftar Yemekleri	Okul öncesi ve okul dönemi eğitimleri, kişisel gelişim eğitimleri, Aile Eğitim Programları, Sosyal rehberlik, Özel eğitim, Gönüllü okuma eğitimleri El Sanatları, Resim, Drama Müzik, Seramik, Boccia Masa Tenisi, Temel Afet Eğitimi
	Bakım ve Sağlık Psiko-sosyal destek hizmeti Rehabilitasyon Fiziksel Bakım Ev Temizliği

T E M A L A R

İstihdam

Meslek
edindirmeye
yönelik kurslar
Mesleki
atölyelerin
kurulmasını
sağlamak

Sosyal Yardım ve Hizmetler

Akülü tekerlekli
sandalye,
Manuel tekerlekli
sandalye
Akü
Görme engelli bastonu
Hasta bezi ve
Havalı hasta yatağı

Erişilebilirlik ve Ulaşılabilirlik

Fiziki erişilebilirlik
Bilgiye erişim
Engellilere karşı kırmızı
bayrak, Ortopedik engelli
vatandaşların kamu
kuruluşlarına erişimi,
Plajların engelli
kullanımına uygun hale
getirilmesi

Kaynak: Yazarlar tarafından İzmir Büyükşehir Belediyesi verilerinden yararlanarak düzenlenmiştir.

Aile Eğitim Programının temel amacı, ebeveynlere engellilerin bedensel ve ruhsal açıdan sağlıklı, sosyal-öz bakım ve iletişim becerileri gelişmiş çocuklar yetiştirebilmeleri konusunda yardımcı olmaktır. Bunun yanı sıra engellilerin gerek gelişimleri gerek öz bakımları konusunda anne babaların rol paylaşımlarını sorgulamaları desteklenmektedir. Böylece aileyi eğitim sürecine dâhil ederek eğitimler boyunca öğrendikleri bilgileri davranışa dönüştürmelerine imkân sunmaktadır. Bu kapsamda

Temel İlkyardım Eğitimi, Engellilerde Çocuk Gelişimi, Erken Çocukluk ve Okul Öncesi Dönemi, Engelli Çocuğu olan Ailelerde Bakım Yükünün ve İşlevlerinin Değerlendirilmesi, Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Özel Gereksinimli Bireylerde Cinsel Yaşam, Engelli Hakları, Engellilik ve Ayrımcılıkla Mücadele eğitimleri gerçekleştirdiklerini belirtmişlerdir. 2016 yılından itibaren uygulanmaya başlanan programa 438 kişi katılım göstermiştir.

“Engelli ailelerindeki temel nokta şu. Duygusal değil ama bilimsel yaklaşıldığında sosyolojik olarak boşanma oranlarının en yüksek olduğu grup. Çünkü bizim erkek cinsiyetimiz çok fazla zora gelemiyor. Diğer sosyal dezavantajlı gruplar dediğimiz yoksulluk, eğitimden yararlanmama, sağlık sorunları ile baş edememe, sosyal hizmetlere ulaşamama gibi diğer dezavantajlarında bünyelerinde barındıran bir grup. Tükenmişliği çok fazla yaşayan bir grup. Bir de müdahalenizi ister eğitsel yapın ister sportif yapın ister sadece psiko sosyal danışmanlık yapın. Adımı ne koyarsanız koyun ne müdahale yaparsınız yapın. Siz sadece sınırlı sayıda sınırlı etki yaratabilirsiniz. Kalıcı olanı sürecin içine aileyi almak. Mutlaka aile eğitim programlarınız, aile destek programlarımız olmak durumunda ve programları elden geldiğince aile ile yapmak gerekiyor. Özellikle temel ortak sorun olarak gördüğümüz noktalarda eğitim modülleri oluşturuyoruz. Mesala çocuğu ilk kabulünden tutunda onların cinsel gelişimlerine müdahalelerine kadar , engelli haklarından tutunda istihdamlarına birçok alanda sekiz alanda modül oluşturduk. Dolayısıyla bunları da hadi rasgele size 20 kişilik grup oluşturduk sil baştan size anlatalım değil. Çünkü ergenlik sorunu atlatmış olan bir gruba ergenliği anlatmanın ne anlamı var. O zaman öncelikli olarak ihtiyaç tespiti yaparak daha çok hangi konulara öncelik vermemiz gerekiyorsa o programları uyguluyoruz. Doğru eğitim programları için ve doğru içeriği tespit edebilmek için bu çok önemli. İstihdamla ilgili bilgiye ihtiyacı olmayan birine anlatmak sadece bilgi tazeler (Kişisel Görüşme, M.A, 2019)”.

Engellilerin rehabilitasyon, sosyalleştirme ve topluma kazandırmalarına yönelik gerek bireysel gerek grup olarak katılım gösterdikleri ayrıca ailelerinin de dahil olabildiği sosyo kültürel etkinlikler kapsamında el sanatları, resim, müzik eğitimleri düzenlenmektedir. Bu eğitimler sonucu ortaya çıkan eserler farklı zamanlarda sergilenmekte; ulusal ve uluslararası yarışmalara katılım sağlanmaktadır. Bu yarışmalardan elde edilen derece sayısı 93'tür. İzmir Büyükşehir Belediyesi ve Berlin Kaynak Sanat Atölyesi iş birliği ile düzenlenen Uluslararası Resim Sergisi'nde Engelli Hizmet Merkezlerinde eğitim alan 60 engelli öğrencinin resimleri sergilendiği belirtilmiştir. Müzik eğitimi alan engelli bireylerden Türk Halk Müziği ve Türk Sanat Müziği koroları oluşturulmuş ve özel günlerde konser etkinlikleri gerçekleştirmektedirler. Aldıkları eğitimin resim sergileri ve yarışmalarla engellileri motive ettiği ifade edilmektedir.

Engelli bireyler içerisinde özellikle çocuk ve gençlerin psiko-motor ve bedensel gelişimlerine destek olmak amacıyla spor eğitimleri yürütülmektedir. Boccia, engelli masa tenisi, tekerlekli sandalye futbolu, step-modern dans, aikido gibi kurslar verilmektedir. Engelli ailelere yönelik pilates ve step-aerobik çalışmaları da düzenlenmektedir. Boccia sporunda 2014 yılında Türkiye Şampiyonası ve Milli Takım seçmelerinde Türkiye Şampiyonluğu, farklı kategorilerde 2 tane birincilik, 2 tane ikincilik ve 2 tane üçüncülük derecesi kazanılmıştır. 2017 yılı Türkiye birinciliği ve Türkiye üçüncülüğü, Azerbaycan Dostluk Turnuvası 1.Lig dereceleri alınmıştır. 2018 yılı İtalya Bölgesel Açık Avrupa Turnuvası, Avrupa üçüncülüğü derecesi kazanılmıştır. Boccia sporu ile ilgili çalışmalara 15 engelli birey katılmaktadır. Engelli bireylere yönelik

dalış sporları çalışmaları 2018 yılı başlamış olup, 14 öğrenci aktif bir şekilde katılım göstermiştir. Ayrıca İzmir Büyükşehir Belediyesi Gençlik ve Spor Kulübü tarafından engelli bireylerin ücretsiz katılabilecekleri Yaz Spor Okulları kapsamında basketbol ve masa tenisi branşlarında kurslar düzenlenmektedir.

“Bizim üç merkezimiz var. Konak, İnciraltı bir de Farkındalık Merkezimiz. Eğitimin yanı sıra yine hayata katılımın hem bedensel gelişimleri için hem ruhsal gelişimleri için önem taşıyan unsur spor. Engelli sporları, engellilerin yürütmüş olduğu sporlar. Bunlara ilişkisinde üç branşta çok emek veriyoruz. En ağır özellikle kas hastalıkları ve özellikle çp sorunu olanların, zihinsel engeli olmayanları oynadıkları boccia sporu (M.A). Nasıl bir spor ilk defa duyuyoruz (G.G) Bizim çocukluğumuzda oynadığımız bilyeler gibi büyük toplarla. Ama onların başka stratejisi var. Engelli masa tenisi ve tekerlekli sandalye futbolu. Bu yeni bir branş. Zihinsel engellilerde sualtı dalış, üzerinde çalışıyoruz. Bu konuda bir takım değil ama bir grubumuz var. Sualtı dalışı Seferihisar Akarca da yapıyoruz (Kişisel Görüşme, M.A, 2019)”.

Doğal afetlere maruz kalma açısından olası afetlere karşı engelli bireyleri koruyabilmek ve engelli yakınlarını afet anında nasıl davranılması gerektiği konusunda bilgilendirmek amacıyla Temel Afet Eğitimleri düzenlenmektedir. 2017 yılı Ekim ayında başlayan eğitimler, İBB İtfaiye Dairesi Başkanlığı ve EHŞM iş birliği ile gerçekleştirilmektedir. 60 engelli ve ailelerinin bu eğitimlere katıldığı ifade edilmiştir.

İzmir Büyükşehir Belediyesi engelli bireylere hem eğitim hayatlarında destek olmak hem kültürel etkinlikler kapsamında Konak Engelli Hizmet Merkezi, Konak İl Halk Kütüphanesi ile iş birliği içerisinde “Görme Engelliler Eğitim Destek Projesi” yürütülmektedir. Çoğunlukla üniversite öğrencilerinin katılım gösterdiği gönüllüler ile görme engelli bireyler ile okuma etkinlikleri yaptıklarını belirtmişlerdir.

“... Üniversitelerin engelliler ile ilgili koordinatörlükleri zorunlu olarak kuruluyor ancak bir kısmı şeklen. Engelliler ile ilgili birimleri engelsiz üniversite gibi kulağa çok hoş gelen birtakım şeyler var. Ama önemli bir kısım işlevinin çok daha gerisinde. Yani, eğitim modülleri, fiziki mekân düzenlemeleri, dışlamaya maruz kalmama için destekleyici çalışmalar bunların hiçbiri olmadan olmuyor. Bir tıp öğrencisi görme engelli olabilir. Terminolojik şeyleri ancak birisi okursa. Çünkü seslendirme yok, kabartma yok. Görme engelliler uygun sesli kitaplar nasıl yapılır. Bunu bir hak olarak görülürse toplum yapar. Bunun için gerekli altyapı var. İzmir’de sesli kitap okumayla ilgili iki merkez var. Biri Hatay’da TURGED diğeri Konak’ta il Halk kütüphanesinde. İl Halk Kütüphanesinde okuyuculuk sistemi. Ders çalışma zamanında destek oluyor. Sonuçta seslendirme değil de bir anatomi kitabını alıyor onu o an okuyor gibi (M.A). Sosyal sorumluluk projesi olarak çocuklara yönlendirme yapılabilir (G.G) Öyle halde geldi ki Toplumsal dayanışma ders ve kredi baskısı ile çocuklara aşılarmaya çalışılıyor. Sosyal sorumluluk deyince genelde kitap yardımı, giysi yardımı yapılır, gardırop temizleme. Çok da insana saygı içermeyen (Kişisel Görüşme, M.A, 2019)”.

✓ Bakım ve Sağlık

İzmir Büyükşehir Belediyesi sosyal içerme kapsamında engelli ve yaşlılara yönelik bakım hizmetlerinin etkinliği ve erişilebilirliği artırmak için 2015-2019 stratejik planlarında “Sosyal Dayanışma ve Sağlık, Sosyal Belediyecilik Yaklaşımı ve Dayanışma Ruhuyla Engelleri Aşan Kent/İzmir” stratejik faaliyet alanlarını belirlemişlerdir. Belirlenen faaliyet alanları konusunda “Koruyucu ve Tedavi Edici Sağlık Hizmetleri Sunmak ve Sağlıkta Öncü Kent Olmak” ve “Bir Arada ve Eşit Yaşamak İçin Farklılıklarımızı ve Değerlerimizi Bütünleştiren Sosyal Hizmetler Üretmek” stratejik amaçları benimsenmiştir (2015-2019 Stratejik Planı s.30). Büyükşehir Belediyesi bu

amaçlar doğrultusunda evde bakım hizmetine önem vermektedir. Ayrıca rehabilitasyon hizmetlerini Engelli Eğitim Merkezinde gerçekleştirmektedir (2015-2019 Stratejik Planı s.30).

Sağlık, rehabilitasyon, bakım, destek ve yardım hizmetler konusunda savunmasız olan engelli bireylere yönelik yerel yönetimlerin sorumluluğu çerçevesinde Büyükşehir Belediyesi evde bakım hizmetini sunmaktadır. Engelli bireyler, bu hizmetler için Muhtarlıklara, Büyükşehir Belediye İletişim Merkezlerine, Kamu Kuruluşlarına talepte bulunarak yararlanmaktadırlar. Yalnız yaşayan ve evde bakıma ihtiyacı olan bu bireylerin ev yaşamlarına destek olmak amacıyla fiziki ve kişisel bakım hizmetleri (evlerinin temizlenmesi, saç kesimi, sakal tıraşı, el-ayak-tırnak vb.) verilmektedir. Bunun yanı sıra tıbbi müdahaleler de (pansumanlarının yapılması, yaralarının tedavisi edilmesi vb.) gerçekleştirilmektedir.

İzmir Büyükşehir Belediyesi Eşrefpaşa Hastanesi tarafından hastaneye gelemeyecek ve sosyal güvencesi olmayan, yoksul engelli ve yaşlı bireylere hem tıbbi hem de sosyal açıdan ihtiyaçlarının giderilmesine yönelik destek verilmektedir (Tablo 2).

Tablo 2. İzmir Büyükşehir Belediyesince Sunulan Evde Bakım Hizmetleri

	2015	2016	2017	2018	2019
Psikolojik Destek Hizmeti	38	-	-	75	113
Ev temizliği	40	268 (320 kez)	18 (44 kez)	145	205
Kişisel Bakım hizmeti	84	268 (213 kez)	17 (319 kez)	135	215
Pansuman hizmeti		350		120	156

Kaynak: İzmir Büyükşehir Belediyesi faaliyet raporları verilerinden yararlanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Evde bakım hizmeti kapsamında; mevcut periyotlarda yardım almaya devam eden psikolojik destek, ev temizliği, yara pansumanı ve kişisel bakım hizmetleri ihtiyaca göre sürdürülmekte olup, 2016 yılında toplam 350 kişiye 880 yara bakım tedavisi yapılmıştır. 2017 yılında 18 kişiye 444 ev temizliği, 17 kişiye 319 banyo hizmeti tekrarlanmıştır. 2018 yılında ihtiyaca göre bu ve benzeri hizmetler 3257 olarak gerçekleşmiştir. 2019 yılında 13.317 hizmet verilmiş olup, ayrıca düşük gelirliler için 379 engelliye başvuruları doğrultusunda sosyal incelemeler yapılmıştır. (Faaliyet Raporları 2016, s.133; 2017, s.128; 2018, s.100, 2019 s.112).

Evde bakım hizmeti yeni sunulan bir hizmet. Evde bakımda da evdeki yaşamını kolaylaştırmak için evinin toparlanması, derlenmesi, fiziksel bakımının yapılması, yalnız yaşayan özellikle desteğe ihtiyaç duyan engellilerin evde bakım hizmeti, kişisel bakımı, fiziki koşullarının bakımları, küçük tıbbi müdahaleleri, mesela yaraları var haftada bir defa pansuman yapılması (M.A). Düzenli yapıyor musunuz, herkese yetebiliyor musunuz? (G.G) Mümkün değil 5 milyonluk büyük bir kentte herkese yetişebilmek. Başka bir ünite yapıyor. Sosyal yardımı da evde bakım hizmetini de Belediyenin başka bir birimi var. Sosyal Hizmetler Müdürlüğü orası yapıyor. Onlarla sürekli koordinasyon halindeyiz.... Eksik olan varmı dersiniz eksik olan şu. Türkiye'de bütün sistem devletin kapısını çalan üzerine kurulu. Devletin kapısını çalmayan sistem dışı. Bazı vatandaş

bilmiyor, bilse de gelemiyor. Bazısı kaynağı nasıl kullanacağını bilmiyor. Bunların hepsi geçerli gerekçeler. Peki bu sorunları çözmek için neler yapılıyor? (G.G). Ülkede bilim ne kadar yapılıyorsa bilimsel olarak sizlerin bulunduğu kürsülerde Yerel Yönetimlerdeki kamu hizmetleri de o kadar yapılır. Ülkenin kuruluşları birbirine çok yakın yürürler. Birisi çok ileride, birisi çok geride (Kişisel Görüşme, M.A, 2019)”.

✓ Erişilebilirlik ve Ulaşılabilirlik

İzmir Büyükşehir Belediyesi engelli bireylerin fiziki ve bilgiye erişilebilirliğine önem verdiklerini ifade etmektedirler. Bu bireylerin fiziki erişilebilirliği ile ilgili yükümlülüklerine yerine getirirken üç temel hususu dikkate alınmaktadır; öncelikle engelli bireylerin Belediyelerden etkin hizmet alabilmeleri için kamu kurumlarına erişimi, ikincisi Büyükşehir Belediyesinin sorumluluğundaki kent merkezlerine erişimi ve üçüncü olarak da ulaşım araçlarına erişimi sağlanmaktadır. Bu doğrultuda ilk olarak binalara erişim kamuoyuna açık alan olan parklar ve yeşil alanlar engelli bireylerin yararlanabileceği şekilde düzenlenmiştir. Kondisyon aletleri, hissedilebilir zemin çalışmaları, engelli rampası, çocuk oyun grupları vb. çalışmalara önem verilmektedir. Engellilerin eğitim gördüğü okullara erişim konusunda çalışmalar devam etmektedir (İzmir Büyükşehir Belediyesi 2015 Yılı Faaliyet Raporu, s.109).

İzmir Büyükşehir Belediyesinin engellilerin erişilebilirliklerinin sağlanması açısından EHŞM tarafından, özel donanıma sahip 6 adet engelli minibüsüyle ortopedik engelli vatandaşlara hastane, banka, eğitim vb. kamu kurumlarına ulaşmaları sağlanmaktadır (2019 Yılı Faaliyet Raporları, s.123).

Türkiye’de bir ilk olarak sosyal sorumluluk kapsamında, kamuya açık faaliyet gösteren açık ve kapalı mekânları ile ulaşım araçlarına engellilerin erişimine uygun hale getiren özel ve kamu kuruluşlarına “Kırmızı Bayrak” uygulaması ile teşviki sağlanmaktadır. Bu kapsamda 56 kamu ve özel kurum/kuruluşlara Kırmızı Bayrak verilmiştir. İzmir Metrosu, Kırmızı Bayrak Komisyonu’nun istasyonlarında yaptığı denetimler sonucunda, kentte 3 yıldızlı ‘Kırmızı Bayrak’ alması özel sektöre iyi bir örnek teşkil etmiştir (2015-2019 Stratejik Plan s.173).

Avrupa Birliğine uyum ve 5378 Sayılı Kanun gereğince, İzmir ili genelinde fiziki erişilebilirlikleri kapsamında kentte bulunan yaya yürüyüş yollarındaki rampalar ve kaldırımlar engellilerin kullanımına uygun olarak yeniden düzenlenmiştir. Bu çerçevede kent genelinde (katlı kavşaklarla, yoğun trafik olduğu caddeler ve metro istasyonlarında) yürüyen merdivenli, asansörlü yaya üstgeçitleri yapılmıştır. Görme engelliler için rampa, karo ve parke olan kaldırımlarda hissedilebilir yüzey döşemesi, beton kaldırımlarda boya uygulaması gibi hizmetler sunulmuştur. Ulaşım Dairesi Başkanlığı tarafından 59 adet yayalara yönelik sesli yaya geçidi, 1380 adet otobüs içerisinde sinyalizasyon sistemi kurulumu yapılmıştır (2016 yılı faaliyet raporu, s.129). 2015 yılında 17 adet engelli geçiş sistemi, 24 adet akıllı ESHOT durak sistemi, 100 adet ESHOT otobüslerine toplu ulaşmada öncelik sistemi ve izleme kameraları takılmıştır (İzmir Büyükşehir Belediyesi 2015 Yılı Faaliyet Raporu, s.187). Engelli bireylerin kullanıma uygun otobüsler 2015-2019 yılı stratejik planlarında da değinildiği üzere Büyükşehir Belediyesinin öncelikli alanlarını oluşturmaktadır (2015-2019 Stratejik Plan s.105).

“Kentın fiziki erişilebilirliğini sağlamak temel sorumluluk alanı. Yansıra bilgiye erişim önemli sadece fiziki erişim değil. Kendi web sayfamızı görme engelli bireylere uygun hale getirildi. Çünkü bilgiye erişim konusunda en büyük sorun yaşanan grup görme engelliler.

İlk yaptık demek istemiyorum bizden başka yapan Belediyelerde ya da kamu yapıları da var. Raylı sistemi ve deniz ulaşımını engelli erişimine uygun hale getirdik. Otobüslerimizde halen rampa sorunu olan otobüsler var. Otobüslerde eksikliklerine rağmen hemen hemen hepsi erişime uygun. Ama başka güçlükler var. İşitme engelliler için önem taşıyan kayan yazılar, görme engelliler için önem taşıyan sesli sistemlerde sorunlar var. Bunlar da erişilebilirlikte bizim bildiğimiz Engelli bireylerin yaşadığı güçlükler (Kişisel Görüşme, M.A, 2019)”.

Engelli bireylerin yardım ve refakate ihtiyaç duymadan sosyal ve ekonomik yaşama katılmalarını sağlamak amacıyla ulaşım araçlarına erişimlerine yönelik olarak ESHOT, İZDENİZ ve Metro Genel Müdürlükleri, engellilerin erişimine uygun ücretsiz ulaşım hizmetleri sağlamaktadır. Bu kapsamda İzmir Metro’da 10 istasyonda, İZBAN’da 15 istasyonda ve 4 Vapur iskelesinde Akülü Tekerlekli Sandalye Şarj İstasyonları kurulmuştur (İzmir Büyükşehir Belediyesi 2015 Yılı Faaliyet Raporu, 469). Ayrıca 15 adet yolcu gemisi, 3 adet arabalı yolcu gemisi ve 13 adet Vapur İskelesi (Urla ve Mordoğan yüzer duba platformları dahil) engelsiz ulaşımına uygun hale getirilmiştir. İZBAN’da ulaşım hizmetleri dünya standartlarına uygun erişim, bilgilendirme ve yönlendirme kapsamında gerçekleştirilmektedir (2019 Yılı Faaliyet Raporu:219).

İzmir Büyükşehir Belediyesi EHŞM’nün diğer önemli uygulamalarından biri il içinde yer alan plajların (Urla Kum Denizi, Seferihisar Akarcalı ve Foça Yeni Plajların) engelli bireylerin de kullanımına uygun hale getirilmesidir. Bu kapsamda dernekler ve kurumlar (Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, İBB Kentsel Tasarım ve Kent Estetiği Şb. Müdürlüğü, Sekader Seferihisar Engelliler Kimsesizler Alternatif Su Sporları ve Gençlik Derneği, Engelsiz Turizm Derneği, İşaret Dili Çevirmenleri Derneği, Çağdaş Görmeyenler Derneği, Türkiye Sakatlar Derneği İzmir Şubesi, Karşıyaka Akademi Zihinsel Engelliler Derneği ve Seferihisar Kent Konseyi) ile ortaklaşa erişilebilir iskeleler yapılmıştır.

İzmir Büyükşehir Belediyesinin önemle üzerinde durduğu diğer bir alan bilişimde erişilebilirlik konusudur. Bu bireylerin hem sosyal haklarının hem de sunulan hizmetlerin farkında olmaları için bilgiye erişim Büyükşehir Belediyesinin önem verdiği konulardan biridir. Yürütülen faaliyetler içerisinde Büyükşehir Belediyesinin web sayfası görme engelli bireylerin erişimine uygun hale getirilmiştir. Proje bazında faaliyetler arasında Engelsiz İlaç Projesi, İzmir Kent Konseyi öncülüğünde, Türkiye’de bir ilk olarak İzmir’de EDAK (Ecza Kooperatifi), ÇEKOOP (Çevreci Eczacılar Kooperatifi), Çağdaş Görme Engelliler Derneği ve Ege Üniversitesi Eczacılık Fakültesi işbirliği ile gerçekleştirilmiştir. Projenin amacı, görme engelliler, yaşlılar, unutkanlık sorunu yaşayanların ilaçlarını zamanında ve doğru bir şekilde kullanmasıdır. Bu kapsamda Engeli bireylere cihazların dağıtımını yapılarak, Engelsiz İlaç Gönüllü Eczanelerine İzmir 3 Boyutlu Kent Rehberinden⁹ ulaşabilme imkânı sağlanmıştır.

✓ Sosyal Yardım ve Hizmetler

İzmir Büyükşehir Belediyesinde sosyal yardım ve hizmetlere ilişkin faaliyetler Sosyal Hizmet Daire Başkanlığına bağlı Sosyal Yardımlar Şube Müdürlüğü tarafından yerine

⁹ **İzmir Büyükşehir Belediyesi Görme Engelliler Kent Rehberi**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Coğrafi Bilgi Sistemleri Şube Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilen bir hizmettir. Bu rehber yetki alanlarındaki yaklaşık 15000 önemli yer bilgisi, otobüs durak bilgileri ile günlük nöbetçi eczane bilgilerinin, mobil telefonlara kurularak ücretsiz kullanılmasına yönelik hazırlanmıştır.

getirilmektedir. Şube Müdürlüğü sosyal yardımları, ihtiyaç sahibi engellilere gerekli koşulları sağlamaları halinde farklı nitelikte aynı ve nakdi yardımları gerçekleştirmektedir (Tablo 3). Müdürlük tarafından, engelli bireylere akülü tekerlekli sandalye, manuel tekerlekli sandalye, akü, görme engelli bastonu, hasta bezi ve hasta yatağı yardım gibi aynı yardımlar sunulmaktadır. İhtiyaç sahibi engellilere bayramlarda ve belirli zamanlarda nakdi yardımlar da yapılmaktadır. Engelli bireylerin günlük yaşamlarını anlayarak ve empati kurabilmelerini sağlamak amacıyla Farkındalık Parkı yapılmıştır (2017 Yılı Faaliyet Raporu s.130).

Tablo 3. İzmir Büyükşehir Belediyesince Sunulan Sosyal Yardım ve Hizmetler

	2015	2016	2017	2018	2019
Akülü Tekerlekli Sandalye	76	63	37	62	100
Manuel Tekerlekli Sandalye	70	75	22	37	61
Havalı Yatak		7	13	7	26
Hasta Yatağı	33	41	28	30	114
Pediyatrik Manuel Tekerlekli Sandalye	-	-	-	6	10
Akü	66	38	19	20	27
Görme Engelli Bastonu	18	148	99	15	15
Hasta bezi	1.675	2.195	204	255	183

Kaynak: İzmir Büyükşehir Belediyesi faaliyet raporları verilerinden yararlanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Nakdi yardımlar olarak 5393 sayılı kanun kapsamında %40 ve üzeri engeli bulunan bireyler engelli su tarifesinden yararlanmaktadır. Bu kapsamda su tüketimlerinde (20 m³ 'e kadar) %50 oranında indirim uygulanmaktadır.

“İhtiyacı olanlara malzeme sağlanıyor. Bu kişiler Belediye ile iletişim kurarak başvuruyor. Başvurudan sonra Sosyal hizmet uzmanları tarafından sosyal incelemeler yapılıyor. İnceleme sonucuna göre sosyal güvencesi olmayan engellilere malzeme (tekerlekli sandalye, hasta bezi, beyaz baston vb.) yardımı yapılıyor (Kişisel Görüşme, M.A, 2019)”.

✓ İstihdam

İzmir Büyükşehir Belediyesi engelli bireylerin istihdama katılımları için temel gereklilik olan niteliklerin farkındalığını güçlendirirken, diğer yandan da bu bireylere işgücünün ihtiyaç duyduğu eğitim programlarını gerçekleştirmektedirler. Engelli bireylerin istihdama katılmada karşılaştığı en büyük zorluklar nitelikli işgücü eksikliğidir. Bu çerçevede mevcut kurslara uygun eğitim ortamları oluşturularak, engelli bireylerin diğer bireyler içerisinde mesleki niteliklerini artırıcı eğitim programlarına katılımları sağlanmaktadır. Böylece, bu bireylere beceri kazandırılarak, “engelsiz istihdamın” önünün açılması amaçlanmaktadır.

Engelli vatandaşların toplum içinde “üretken bireyler” olarak katkı sağlamaları amaçlanarak Engellilik ve Sürdürülebilir İstihdam Çalıştayı (İzmir Büyükşehir Belediyesi öncülüğünde 12.06.2017 tarihinde) düzenlenerek birçok sayıda kurum ve kuruluşların bir araya gelmesi sağlanmıştır.

“Engelli İstihdamını artırmaya yönelik olarak yeterliliklerini güçlendirmeye önem veriyoruz. Bunlarla ilişkin olarak da şöyle bir nokta var, bir adım gerisinde nitelikli işgüçleri yok. Büyük çoğunluğunun eğitimle ilgili okuryazarlıkları, üniversite, lise eğitimleri son derece sınırlı. Dolayısıyla istihdamla ilgili olan kapıyı arayabilmeniz için niteliklerin yükseltilmesi gerekiyor. Tamam bilgisayar mühendisi alayım, engelli alayım. Ama bilgisayar mühendisi değilse nasıl alacağım diyor haklı olarak. Bizim bünyemizde eğitim programlarını içerme ile diğer eğitim kurslarının içerisine engellilerin eğitim alabilecek ortamları ve koşulları yaratarak onların da yer almasını sağlıyoruz. Sadece görme engellilere girişimcilik dersi değil. Zaten o zaman sosyal dışlanmanın bir diğerini yapıyorsunuz. Girişimcilik dersine görme engellinin girebilmesi ve eğitim modülünü görme engellinin anlayabileceği şekle dönüştürülmesini sağlıyoruz. İstihdam sektöründe KOSGEB var, İŞKUR var. İş dünyası var. Yerel yönetimler, Merkezi hükümet var. Çok aktörlü bir alan. Biz Yerel Yönetimler olarak nitelikleri yükseltebilmeye ilgili olarak mevcut kursların engellilerin kullanımına uygun hale getirilmesi. Hem insan kaynağı açısından çünkü aynı zamanda sosyal dışlama ve yargılama, etiketleme oralarda da çok fazla. Ben bir körle nasıl baş edebilirim. Otistikle nasıl bir mutfağı kullanayım, açlık kurusunda. Hem fiziki ortamın hazırlanması hem eğitsel yapının insan kaynağının hazırlanması gerekiyor. Eğitim alan engelli bireylerin ne kadarı istihdam ediliyor? (D.Y) Çok fazla istihdam edilen yok maalesef. Manisa’daki Büyük Vestel gibi birkaç oluşum var. Bu alanda toplumdaki genel yargılar bu alanda çalışanlarda da var. İş dünyası paramı öderim cezamı öderim geçerim diyorum. El ayakaltında kördür topaldır dolaşacağına vereyim parasını geçeyim, evde dursun ya da hiçbir müdahale yapmayayım yıllık cezam ne ise ödeyim (Kişisel Görüşme, M.A, 2019)”.

Sosyal politikaların yerine getirilmesinde yerel yönetimler dışında gönüllü kuruluşlar ile özel sektör de diğer önemli aktörler arasında yer almaktadır. Yerel yönetimler ve diğer aktörlerin toplumsal sorunların çözümünde ortak hareket etmeleri oldukça önemlidir. STK’lar engelli haklarının güçlendirmesinde önemli oyuncularlardır. STK’lar açık ve net iletişim kanalları üzerinden engelli bireylerin hem yaşadıkları sorunları hem de dile getirmek istediklerini aktarmaktadırlar. Böylece yerel yönetimler onların yaşadıklarını anlayarak, sonradan müdahaleci değil bu sorunları önleyici faaliyetler ve çözümler yaratabilir. Bu kapsamda İzmir Büyükşehir Belediyesi her alanda olduğu gibi istihdam alanında da Sivil Toplum Kuruluşları, Kamu Kuruluşları iş birliği içinde olmaya önem vermektedir. Özellikle STK’lar sosyal sorunlara müdahale etme ve kamuoyu oluşturma konusunda önemli aktörlerden birini oluşturmaktadır. Bu farkındalık ile İzmir Büyükşehir Belediyesi engelli haklarını güçlendirme noktasında STK’ların gerek insan kaynağı gerek lojistik konularda desteklenmelerine önem vermektedir. STK’lar dışında sosyal politikaların yerine getirilmesinde önemli aktörlerden bir diğeri de özel sektördür. İzmir Büyükşehir Belediyesi bu bireylere istihdam yaratma konusunda özel sektörden destek görmediklerini ifade etmektedir.

Engelli bireylerin istihdam edilebilirliklerini sağlamak amacıyla Dokuz Eylül Üniversitesi Özel Eğitim Bölümü işbirliği ile proje yürütülmektedirler. Proje kapsamında engelli bireylerin engel durumlarına göre istihdam edilebilecekleri işleri belirlemek için iş analizleri çalışmaları gerçekleştirilmektedir.

“Şimdi bir çalışma gerçekleştiriyoruz DEÜ Özel eğitim bölümünden hocalar ile. Zihinsel Engelliler birimi ile ilgili çalışıyoruz. Alev hoca ile İş Analizleri yapıyoruz. Hangi iş hangi engel gruplarına daha uygun. Tabiki genellemek sadece bir gruba indirmek görme engelliler sadece santralde çalışır gibi değil. Görme engelliler diğer

işlerin yanı sıra bu alanda da çalışabilirler. Yanı sıra dediğimiz diğer işler neler olabilir, hangi alanlarda çalışabileceklerine yönelik analizlerini yapmaya çalışıyoruz. Yeterliyiz diyemiyoruz, çalışıyoruz. Özellikle istihdam ve eğitim çok kardeş giden iki oluşum. Sosyal içermenin anahtar kelimesi istihdam. İstihdamı sağlamadığımız sürece sosyal içirme sadece sinemaya, tiyatroya götürdüğünüz etkinliğe dönüşür (Kişisel Görüşme, M.A, 2019)”.

✓ Sosyal Yaşam (Proje Uygulamaları)

İzmir Büyükşehir Belediyesi özel politika gerektiren grupların sosyal, kültürel ve ekonomik yaşama aktif katılımlarını desteklemektedir. Engelli bireylerin sosyal yaşamlarında karşılaştıkları sorunlara çözüm üretmek, özgüvenlerini ve yaşam kalitelerini artırabilmek için hem kendilerine hem yakınlarına yönelik uzman personel tarafından sosyal danışmanlık hizmeti verilmektedir. Bu çerçevede; eğitim, sağlık, sosyal yardımlar, ulaşım, istihdam, hukuki konularda destek vermektedir. Bu kapsamda İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından 2018 yılında 670 kişiye sosyal danışmanlık hizmeti verilmiştir (2018 Yılı Faaliyet Raporları).

Sosyal yaşama katılımlarının sağlamak amacıyla Türkiye Sakatlar Derneği ve Çağdaş Görmeyenler Derneği ile birlikte “Engelliler İçin El Ele Projesi” yürütülmektedir. Projenin amacı; sosyal sorumluluk kapsamında özellikle evden çıkamayan engellilerin sosyalleşmeleri için gönüllü gençlerin refakatinde farklı eğitim ve etkinlikler düzenlenmektedir. Ayrıca İzmir Büyükşehir Belediyesi “Engelsizmir Projesi” kapsamında çeşitli etkinlikler gerçekleştirmektedir. Bu kapsamdaki etkinlikler; Engelsizmir 2013 ‘Uluslararası Katılımlı Engellilerin Kentsel Sorunları ve Çözümleri Kongresi’ düzenlenmiş, “Herkes İçin İzmir” hedefiyle *Engellilere Yönelik Stratejik Planı* hazırlanmıştır. 2016-2018 tarihlerinde çeşitli kongreler düzenlenerek farkındalık yaratılmaya çalışılmıştır (2013, 2014, 105 Faaliyet Raporları).

İnciraltı Engelli Hizmet Merkezi tarafından İnciraltı Rekreasyon alanında, Uygulama Bahçesi ile engellilerin tarım faaliyetleri çerçevesinde (sebze yetiştirmeleri) doğal ortamda rehabilite edilmeleri sağlanmaktadır.

Gençlik ve Spor Daire Başkanlığı da engelli bireylerin sportif faaliyetleri katılımlarını desteklemek amacıyla spor tesisleri, spor sahaları ve spor alanlarında engelli bireylerin yararlanacağı çalışmalar yürütmektedir (2015-2019 Stratejik Plan:101) Engelli bireylerde ücretsiz buz pateni spor etkinlikleri gerçekleştirilmiştir. Sosyal yaşama katılımları konusunda Türkiye’de ilk ve tek olması nedeniyle örnek gösterilecek çalışmalardan biri 2014 yılında kurulan ve halen aktif olarak devam eden "Engelsiz İzciler" birimidir. Bu birim “farklılıklarla birlikte yaşam kültürünü geliştirmek” amacıyla engelli çocuklar, engelsiz bireylerle birlikte izcilik eğitimi almaktadırlar. Her eğitim dönemi sonunda Yaz Kampları düzenlenmekte engelli bireyler aileleri ile katılmaktadırlar. Her yıl ortalama 120 engelli ve 40 engelsiz birey ve 15 gönüllü genç çalışmalara katılmaktadır. Engelsiz İzciler, Sakarya'nın Karasu ilçesinde düzenlenen Kuzey Yıldızı 2015 Karadeniz Uluslararası İzci Kampı'na (North Star 2015 Blacksea Jamborette) katılım sağlamışlardır. İzcilik birimi, WOIS (Dünya Bağımsız İzciler Örgütü) ve Türk Trakya İzciler Birliği Federasyonu'na bağlı olarak uluslararası faaliyetler yürütülmektedir (2014 ve 2015 Yılı Faaliyet Raporları).

2015 yılında başlayan İzmir Büyükşehir Belediyesi ve Anadolu Otizm Vakfı ile ortaklaşa yürütülen Otizm Destek Projesi kapsamında otizmlili bireylere mutfak, el sanatları, bilgisayar ve tarım alanlarında meslek edindirmeye yönelik kurslar düzenlenmekte,

hobi bahçeleri ve mesleki atölyelerin kurulmaktadır. Otizmlili bireylerin ailelerine ücretsiz eğitim seminerleri ve psiko-sosyal destek programları gerçekleştirilmektedir.

2015 yılında işitme engellilerin çoğunlukta olduğu, görme, ortopedik engelli ve süregen hastalığı olan engelli gruplarından oluşan "Dragon Kürek Takımı" antrenman çalışmaları ve yarışmaları düzenlenmiştir. Ayrıca Kültür ve Sanat Dairesi de engellilere yönelik aktiviteler düzenlemektedir (2016 Yılı Faaliyet Raporları).

İzmir Kent Konseyi ile Çağdaş Görmeyenler Derneği iş birliği ile "Gördüğümü Görüyor musun?" projesi kapsamında hayallerini, öykülerini betimlemek isteyen görme engellilere yaratıcı yazarlık eğitimleri düzenlenerek özel tekniklerle yazarlık yapma fırsatı tanınmıştır.

Büyükşehir Belediyesi bu bireylerin sosyal uyumlarına destek olmak amacıyla üniversitelerin psikoloji, özel eğitim ve sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin yer aldığı gönüllü ağı sistemi oluşturmuştur. Böylece hem engelli bireylerinin gelişimine destek olunmakta hem de söz konusu öğrencilerin mesleki tecrübelerine katkı sağlanmaktadır.

"Bizim gönüllü ağıımızda var. Daha çok üniversitelerin psikoloji, özel eğitim ve sosyal hizmet bölümlerinden ağırlıklı olmak üzere aynı zamanda staj da yapabiliyorlar. Gönüllü için başka bir politika programı oluşturduk. Gönüllülüğün belirlenmesi, gönüllülüğün yönetilmesi, gönüllü belirleme ilkeleri, kullanımı, değerlendirilmesi, neden buna ihtiyaç var gibi bir gönüllü politikası oluşturduk. Her iki yararlılık. Hem öğrenciden yararlanmak hem öğrenciye yararlı olmak. Geldiğinde önce bir şok oluyorlar kör ile başedebilmeyim. Bahşetmeyi öğreniyor. Neden baş edilmisin ki, başka bir canlı türü değil. Sadece insan neslinin farklılığı. Çok şey öğreniyorlar karşılıklı. Zihinsel engelli ruh sağlığı bozukları şizofrenlerle çalışırken zorlanıyorlar. Bu gibi durumlarda daha profesyonellik gerektiriyor. Hata payımızın daha az olması gerekli. Onda da Sağlık Bakanlığının Toplum Ruh Sağlığı Merkezleri ile çalışıyoruz (Kişisel Görüşme, M.A, 2019)".

Engelli bireylerin birbirleriyle sosyalleşmelerinde önemli bir yer kaplayan sosyo kültürel etkinlikler olarak İzmir Büyükşehir Belediyesi, Yassıca ada, Gümüldür gibi tatil bölgelerine günü birlik deniz gezileri ve Sasalı Doğal Yaşam Parkı, Bilim Sanat Müzesi gibi İzmir'in kültürel yerlerine geziler düzenlenmektedir. İnciraltı Engelliler Kafeteryasında haftalık müzikli eğlenceler yapılmaktadır. Engelli bireylerin ve ailelerin katılımına açık her yıl Ramazan ayı süresince günlük 300 kişilik iftar yemeği verilmektedir. Ramazan ayı süresince toplamda 15.700 kişilik iftar yemeği verilmiştir.

İzmir Kent Konseyi Meclisi tarafından "Engelliler İçin Deniz Etkinliği projesi, Engelliler İçin Her Şey Sanat" panel ve kariye günü, "Yaşam Sanat Kat (Mask Eğitim Projesi)" "Fenilketonüri ile Yaşama Yolculuk" paneli, "Haydi 3 dakikada 'da PKU'nu Anlat" yarışmaları ile Engelli çocukların ailelerine tanışma, moral, motivasyon ve dayanışmalarını güçlendirmek için Seferihisar'da piknik düzenlenmiştir (İzmir Büyükşehir Belediyesi 2015 Yılı Faaliyet Raporu:78).

Engelli bireylerin günlük yaşamlarında yaşadığı sorunların diğer bireyler tarafından empati kurarak anlamalarını sağlamalarına yönelik Büyükşehir Belediyesi tarafından 2016 yılında Farkındalık Merkezi kurulmuştur.

"Sosyal içerme açısından hedef kitlesi "engelsizler" olan bir çalışma merkezi. Engellilerin yaşam koşullarını ve günlük yaşamda yaşanmışlıklarını empati kurarak

anlamalarını sağlamaya hedefleyen bir merkez. Uygulamaların yapıldığı otizmliler bir günlük yaşam, bir üstün yetenekliler, görme engelliler, işitme engelliler, ortopedik engelliler, ruh sağlığı grupları. Ortalama 20 kişi olarak grupları ayrılıyor. Ayrı parkurlar var. Yaklaşık 2,5 saat süren bir uygulama. Ruh sağlığından psikolog arkadaşlarla çalışıyoruz. Burada hastalığı tüm ayrıntıları ile anlatmak değil, empati yapmalarını sağlamak. Bir ortopedik engelli toplumsal yaşamın yarattığı engelleri, bu bireyin yaşamasını sağlamak. Tam çocuğunuzu alacaksınız iş yerinden çıktınız sizin kaldırımın üzerine rampanın üzerine çekilmiş bir tane araba ortamı yaratıyoruz. Diyoruz ki çocuğunuz evde telefon açıyor, anne gel. Ama siz aşağıya inemiyorsunuz gibi. Yani yaşatarak öğretiyoruz. Deneyimlemeyi sağlama. Yaşatarak deneyimleme ast olan bu. Şu an ESHOT şoförleri ile çalışıyoruz (M.A). Şu an en son 12 bin insan yararlandı. Bunun ön testlerini son testlerini yapıyoruz. Yılda 1 defa raporluyoruz. Ne elde ettik bu uygulamalardan. Bunları çok kıymetli buluyoruz. Öyle geri dönüşler var ki. “Niye anlamsız anlamsız bağırdığını şimdi anlıyoruz diyor. Otistikmiş diyor. Otizm denilen bir şey varmış, bilmiyordum. Bağırdığımda sustursana çocuğunu diye. Başka etkenlerden dolayı bunu yaşadığını bilmiyordum” gibi dönüşler alıyoruz. Burada geriye dönüşler çok farklı. (Kişisel Görüşme, M.A, 2019) .

SONUÇ

Endüstrileşme sürecinden günümüze kadar sosyal politikaların yerine getirilmesinde devlet dışında; yerel yönetimler, kamu kuruluşları, gönüllü kuruluşlar, özel sektör, dini kuruluşlar yer almıştır. Özellikle refah devleti uygulamaları ile devletin sosyal politikaların belirlenmesi ve uygulanmasında önemli rol oynadığı kaçınılmaz bir gerçektir. Bununla birlikte neo-liberal politikaların uygulanması, sosyal politikanın yerelleşerek sosyal hizmetlerin mahalli düzeyde yerel yönetimler tarafından yerine getirilmesi giderek yaygınlaşmıştır. Bu bağlamda İzmir Büyükşehir Belediyesi uygulamalarında İzmir iline bağlı 30 ilçede farklı engelli türleri olmak üzere toplam engelli sayısı 79.391 (şekil 3) olarak belirlenmiştir.

Büyük Şehir Belediyesi ile yapılan görüşmelerde Belediyenin engellilere yönelik stratejilerinde sosyal entegrasyonlarını sağlamak amacıyla geliştirdikleri stratejilerde eğitim, bakım sağlık, erişilebilirlik ve ulaşılabilirlik, sosyal yarım ve hizmetler, istihdam ve sosyal yaşama ilişkin pek çok faaliyetin yürütüldüğü (tablo 1), bu stratejilere yönelik performans göstergeleri (2015-2019) yıllar itibariyle gösterilmiş olup hedeflerine ulaştıkları görülmektedir.

İzmir Büyükşehir Belediyesi toplumsal entegrasyonlarını sağlamak amacıyla engelli bireylerin eğitimleri çerçevesinde çok yönlü faaliyetlerde bulunmaktadırlar. Akademik eğitimleri ile istihdamlarına katkıda bulunurken aynı zamanda bireysel sosyal gelişimlerine de katkı sağladıkları görülmektedir. Engellilere yönelik bakım ve rehabilitasyon hizmetlerinin etkinliği ve erişilebilirliği için “Engelleri Aşan Kent/İzmir” bakış açısıyla stratejik faaliyet alanlarını belirlemişlerdir. Bu bağlamda “Öncü Kent” olma hedefi ile ve eşit koşullarda yaşamak için farklılıkları ve değerleri bütünleştirmeyi amaçlamışlardır. Engelli bireylerin fiziki ve bilgiye erişilebilirliği açısından engelli bireylerin Belediyelerden etkin hizmet alabilmeleri için kamu kurumlarına erişimi, kent merkezlerine erişim ve ulaşım araçlarına erişimi sağladıkları görülmektedir.

Sosyal politikaların yerine getirilmesinde yerel yönetimlerin yanı sıra gönüllü kuruluşlar ile özel sektör de önemli roller üstlenmektedir. Özellikle STK’lar sosyal

sorunların farkındalığı ve kamuoyu oluşturma konusunda oldukça etkindirler. Bu farkındalık ile İzmir Büyükşehir Belediyesi engelli haklarını güçlendirme noktasında STK'ların desteklenmesi için gerek insan kaynağı gerek lojistik konularda iş birliğine önem vermektedir.

Engellilerin istihdamına yönelik Büyükşehir Belediyesinin sosyal ve kişisel becerilerine yönelik eğitimleri verdiklerini görülmektedir. Ancak istihdam yaratmada kritik bir rol üstelenebilecek olan özel sektör kuruluşlarının isteksiz tutumları nedeniyle Büyükşehir Belediyesi özellikle STK'lar ve kamu - özel kurumların daha etkili iş birliğine ihtiyaç duyduklarını vurgulamışlardır. Bu çerçevede devletin engellilerin istihdamına yönelik politikalarını gözden geçirerek engellilerin istihdamını teşviki sağlanmalıdır.

Sosyal devlet ve sosyal haklar alanında ortaya çıkan gelişmeler engellilerin sosyal politikanın hedef grupları arasına girmesine yol açmıştır. Başta çalışma hakkı olmak üzere sosyal ve ekonomik haklarda engelli bireyin gerek toplumsal entegrasyonunu gerek ekonomik olarak bağımsızlığını kazanarak insan onuruna yakışır bir hayat sürmesini sağlanması amaçlanmaktadır. Bu çerçevede, temel insan haklarının diğer bireylere olduğu gibi engellilere de eşit biçimde sağlanması gerekmektedir.

Bu sosyal hak anlayışı ile engellilerin toplumsal entegrasyonunun çözümünde belediyelerin finansman ve eğitimli personelin bulunmasına yönelik sorunları nedeniyle sınırlı kalmaktadır. Bununla birlikte sosyal yardım harcamalarının engellilerin yoksulluğunu gidermeden ziyade daha çok günü kurtarmaya yönelik olması ekonomik bağımsızlıklarının kazanılması açısından sorunun çözümünde yetersiz kalmaktadır. Engellilerin toplum içinde hiç de azımsanamayacak bir sayıda olması engellilere yönelik sorunların sadece sosyal harcamalarla çözümlenemeyeceğinin açık bir göstergesidir. Ancak günümüzde genel ekonomik krizlerin etkisi ile aktif istihdam politikalarının etkin uygulanamaması önemli istihdam potansiyeli taşıyan engelli nüfusun işsizlikle ve yoksullukla karşı karşıya kalmasına yol açmaktadır. Bununla birlikte etkili devlet ve yerel yönetim politikaları ile (özel sektör - STK- Kamu iş birliği) uygun koşullarda istihdam edilmeleri halinde bireysel ekonomik özgürlüklerini elde ederek ülke ekonomisine önemli katkılar sağlayacaklardır.

Kaynakça

- Akdoğan, Y. (2002). "Ulusal Soruna Yerel Çözüm: Sosyal Belediyecilik" *Eminönü Bülteni*, Şubat Sayısı, İstanbul.
- Aydın, M. (2008). *Sosyal Politika ve Yerel Yönetimler*. İstanbul: Yedirenk Yayınları
- Aydınlı, H. İ. (2004). *Sosyo-Ekonomik Dönüşüm Sürecinde Belediyeler*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Aysoy, M. (2004). *Avrupa Birliği Sürecinde Özürlüler Politikası*. İstanbul: Açık Kitapları.
- Azarkani, E., Benzer E. (2018). "Birleşmiş Milletler Engelli Kişilerin Haklarına Dair Sözleşme Ve Türkiye'de Engelli Hakları", *DÜHFD (Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi) 23(38)*, 3-29

- Burcu, E. (2007). Türkiye’de Özürlü Birey Olma: Temel Sosyolojik Özellikleri ve Sorunları Üzerine Bir Araştırma. Ankara: Hacettepe Üniversite Yayınları,
- Burcu, E. (2017). “Türkiye’de Engelli Bireylerin Dezavantajlı Konumlarına Engellilik Sosyolojisinin Eleştirel Tavrıyla Bakmak Tematik Yazılar”. Toplum ve Demokrasi, 11 (24), Temmuz-Aralık, 107-125.
- DSÖ (2011), Dünya Engellilik Raporu Yönetici Özeti, <http://siteresources.worldbank.org/TURKEYINTURKISHEXTN/Resources/455687-1328710754698/YoneticiOzeti.pdf>, (Erişim tarihi: 07.01.2020).
- Dulay, Yangın, D., Doğan, S. (2019). “Özel Bir Risk Grubu Olarak Engelli Çalışanlara Yönelik Alınması Gereken İş Sağlığı ve Güvenliği Önlemlerinin Hukuki Çerçevesi”. Sicil İş Hukuku Dergisi, 42, 110-127.
- Dünya Engelliler Vakfı (DEV), <http://www.devturkiye.org/Projeler/Engelsiz-Sehir-Planlamasi/Engelsiz-Sehir-Tasarim-Raporu/>
- Dünya Engelliler Vakfı (DEV); WHO; <http://www.who.int/classifications/icf/en/> (ET: 12.03.2020) (Erişim Tarihi: 13.04.2020)
- Ekin, N. (2001). “Yeni Çağa Doğru Sosyal Güvenlikte Arayışlar”. Prof. Dr. Nuri Çelik'e Armağan, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 2.
- Emini, F. T., Ayaz, Ç., E. (2019). “Engelli Bireylere Yönelik Kurumsal Farkındalık: Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Örneği”. Journal of Awareness, 4(2), 239-248.
- Ersöz, Y., H. (2005). “5272 Sayılı Yasa Öncesinde Türkiye’de Belediyelerin Sosyal Politika Alanındaki Deneyimleri”. İstanbul Üniversitesi Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 50, 134-151 : <http://www.iudergi.com/tr/index.php/sosyalsiyaset/article/viewFile/243/236> (Erişim tarihi: 10.10.2020)
- EyDer; <https://ey-der.com/ana-sayfa/turkiye-ve-dunyada-engelliler/> (Erişim tarihi: 10.04.2021)
- Genç, Y. (2015), “Engellilerin sosyal sorunları ve beklentileri”, Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 35(2): 65-92
- Heywood, A. (2007). Siyaset, (Çev. Bekir Berat Özipek vd.), Ankara: Adres Yayınları.
- Hodder, I. (2002). “The Interpretation of Documents and Material Culture”. In D. Weinberg (Eds.). Qualitative Research Methods. Oxford: Blackwell Publications (266- 279).
- https://www.izmir.bel.tr/CKYuklenen/eskisite/file/MALI_HIZMETLER/2015_19StratejikPlan_web.pdf
- ILO - OECD, (2018). “Labour Market Inclusion of People With Disabilities”. Paper presented at the 1st Meeting of the G20 Employment Working Group, 20 - 22 February 2018, Buenos Aires, Argentina,
- Koçak, H. (2008). “Belediyecilikte Yeni Yönetim Yaklaşımı: Yerel Kalkınma Yönetimi”, Yerel Siyaset Dergisi, 34, 31-35.
- Leonardı, M., Birkenbach, J., Üstün, T., B., Kostanjsek, N., Chatterji, S. (2006), “The Definition of Disability: What Is in a Name?”. The Lancet, 368(9543),1219-1221.

- Nilüfer N., Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmet Faaliyetleri Açısından Isparta Belediyesi: Farkındalık, Yararlanma ve Değerlendirme Açısından Bir Araştırma, S.D.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C. 16, Sayı: 2, 2011, s. 325.
- Öz, C. S. (2010). "Sosyal Belediyecilik Bağlamında Evde Bakım Hizmetleri (İstanbul, Ankara, Kocaeli Büyükşehir Belediyeleri Örnekleri". Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (yayınlanmış doktora tezi). Sakarya.
- Özdemiri, M. (2010). "Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma". Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,11(1) , 323-343.
- Sarı Gersil, G., Canbay T. (2018). "The Effects of Local Governments on the Urban Poverty in the Context of Social Policy: Social Municipality". Critical Debates in Social Sciences, Frontpage Publications Limited, pp. 704-716.
- Sarı-Yıldırım H.; Bektaş, M., Altıparmak, S. (2010). "Hemşirelik Öğrencilerinin Engellilere Yönelik Tutumlarının Belirlenmesi". Yeni Tıp Dergisi, 27, 80-83.
- Seyyar, A. (2008). "Yerel Siyasetin Gelişiminde Sosyal Politikaların Önemi", Yerel Siyaset Dergisi, 25, 30-34.
- Sözer, A. N. (2020). Türk Sosyal Hukuku (Yoksulluk/ Yoksunluk Mevzuatı), İstanbul: Beta yayınevi.
- Şahin, H., Bekir, H. (2016): "Üniversite Öğrencilerinin Engellilere Yönelik Tutumlarının Belirlenmesi". Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 20, 767-779.
- Şenel, H. G. (1996). "Yetersizliği Olan ve Olmayan Gençlerin Yetersizliğe Yönelik Tutumlarının Karşılaştırılması". Özel Eğitim Dergisi, 2(2), 68-75.
- Uçaktürk, T., Uçaktürk, A., Özkan, M. (2009). "Yerel Yönetimlerde Sosyal Sorumluluk Bağlamında Sosyal Belediyecilik: Biga Belediyesi Örneği". VI. Uluslararası Sivil toplum Kuruluşları Kongresi, Çanakkale.
- Ünal, F., Caner, C. (2014). "Yerel Yönetimler ve Sosyal Politika(Lar): Sosyal Belediyecilik" Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi, 2014, 49, (2) : 31-49
- WHO, The World Health Report 2011,<https://static.ohu.edu.tr/uniweb/media/portallar/engelsizuniversite/duyurular/1345/diwnu3i5.pdf> (Erişim Tarihi: 11.06.2020).
- WHO (2011), World Report on Disability, World Health Organization, Malta. <http://www.who.int/classifications/icf/en/>;
- Yaman, M. (2014), "sosyal devlet ve sosyal belediyecilikte yaşanan dönüşüm: kütahya belediyesi örneği", Akademik Bakış Dergisi, 42
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2018). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (11. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Zengin, O., Öztuna, B. (2019), Engelli Bireylere Yönelik Tutumlar Üzerine Bir Araştırma, Engellilerin İstihdamı ve Sosyal Koruma, TAEM Yayın No: 33, Ekim-Ankara, 61-70

- 5216 Sayılı Břyřkřehir Belediyesi Kanunu, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5216.pdf>, (Erişim Tarihi: 05.03.2020)
- 5378 Sayılı Engelliler Hakkında Kanun, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5378.pdf>, (Erişim Tarihi: 10.02.2020)
- 6462 Sayılı Kanun ve Kanun Hřkmünde Kararnamelerde Yer Alan Engelli Bireylere Yönelik İbarelerin Değiştirilmesi Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hřkmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında (Erişim Tarihi: 18.07.2021).
- www.tdk.gov.tr (Erişim Tarihi: 15.04.2020)
- <http://www.who.int/classifications/icf/en/> (ET: 12.03.2020)
- https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---inst/documents/publication/wcms_646041.pdf (ET: 28.03.2019)
- Erişkinler İçin Engellilik Değerlendirmesi Hk.Yön., <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/02/20190220-2.htm> (Erişim Tarihi: 03.05.2021)
- Çocuklar İçin Özel Gereksinim Değerlendirmesi Hk.Yön., <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/02/20190220-1.htm> (Erişim Tarihi: 06.05.2021)